

રોકડ પ્રવાહ પત્રક (Cash Flow Statement)

1. પ્રસ્તાવના	6. કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ
2. પારિભાષિક શબ્દોનો અર્થ	7. રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ
3. રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિઓનું વર્ગીકરણ	8. નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ
4. વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ	— સ્વાધ્યાય
5. રોકડ પ્રવાહ પત્રક	

1. પ્રસ્તાવના (Introduction)

નાણાકીય હિસાબોમાં નફા-નુકસાનનું પત્રક અને પાકા સરવૈયાનો સમાવેશ થાય છે. આ બંને પત્રકો નિર્ધારિત હેતુઓ માટે તૈયાર કરવામાં આવે છે. તેમને તૈયાર કરવાની પદ્ધતિ પણ પૂર્વનિર્ધારિત છે. આ પત્રકો વેપારી ધોરણે તૈયાર કરવામાં આવે છે. જેમાં ખરેખર થયેલ ખર્ચાઓ અને ખરેખર ઊપજો (જે-તે વર્ષની - પછી તે રોકડમાં ચૂકવાઈ હોય અથવા ન ચૂકવાઈ હોય, રોકડમાં મળી હોય અથવા ન મળી હોય) નફા-નુકસાનના પત્રકમાં નોંધવામાં આવે છે. નફા-નુકસાનના પત્રકમાં મહેસૂલી ખર્ચાઓ અને મહેસૂલી ઊપજો દર્શાવવામાં આવે છે. પાકા સરવૈયાના પત્રકમાં ઇક્વિટી-જવાબદારી અને મિલકતો અંગેની માહિતી આપવામાં આવે છે.

ટૂંકમાં વેપારી ધોરણે તૈયાર થયેલ નફા-નુકસાનનું પત્રક ધંધાની નફાકારકતા દર્શાવે છે. પાકું સરવૈયું ધંધાની આર્થિક સ્થિતિની જાણકારી આપે છે.

નાણાકીય હિસાબોનાં અંગ તરીકે નફા-નુકસાનના પત્રક અને પાકા સરવૈયા ઉપરાંત રોકડ પ્રવાહ પત્રકનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. ધંધાની તમામ મિલકતોમાં રોકડ પ્રથમ નંબરની પ્રવાહી મિલકત છે. રોકડનું રોકાણ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી રોકડ કોઈ પણ પ્રકારનું વળતર - કમાણીનું સર્જન કરતી નથી. દા.ત. તમારી પાસે ₹ 1,00,000 છે અને તેને 1 વર્ષ માટે તિજોરીમાં રાખી મૂકો તો તમને કોઈ વળતર મળશે નહિ. પણ આ ₹ 1,00,000ને બેન્ક ડિપોઝિટમાં, શેરમાં કે ડિબેન્ચરમાં અથવા કોઈ પણ જગ્યાએ રોકવામાં આવે તો તે વ્યાજ-ડિવિડન્ડ કે નફાનું સર્જન કરે છે. તેથી રોકડનું રોકાણ વળતર-કમાણીનાં સર્જન માટે અનિવાર્ય છે.

ધંધામાં રોકડ ક્યા પ્રાપ્તિસ્થાન દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ છે - અને રોકડ ક્યાં રોકવામાં આવી છે - આ બંને બાબતો ખૂબ જ મહત્વ ધરાવે છે. ધંધામાં રોકડ યોગ્ય પ્રાપ્તિસ્થાન દ્વારા પ્રાપ્ત કરીને યોગ્ય સ્થાને રોકવામાં આવે તે ઇચ્છનીય છે. આ અંગેની માહિતી નફા-નુકસાનનું પત્રક અને પાકું સરવૈયું દર્શાવતું નથી. જોકે આ બંને પત્રકો તૈયાર કરવાના હેતુઓ જુદા છે. તેથી રોકડ ક્યાંથી આવી ? અને ક્યાં રોકાઈ છે ? આ બંને બાબતોની જાણકારી રોકડ પ્રવાહ પત્રક આપે છે. તેથી રોકડ પ્રવાહ પત્રક અમુક ધંધાકીય એકમો માટે ફરજિયાત બનાવવામાં આવેલાં છે. જેથી રોકાણકારો પોતાના યોગ્ય નિર્ણયો લઈ શકે.

રોકડ પ્રવાહ પત્રકનું પ્રગટીકરણ તા. 1-4-2004થી અને ત્યારબાદના સમય માટે અમુક ધંધાકીય એકમો માટે હિસાબી ધોરણ 3 પ્રમાણે ફરજિયાત બનાવવામાં આવેલ છે. એવા ધંધાકીય એકમો જેમની ઇક્વિટી કે દેવા જામીનગીરીઓ ભારત કે ભારત બહારનાં સ્ટોક એક્સચેન્જમાં નોંધાયેલ હોય અથવા ડિરેક્ટરો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ ઠરાવ પ્રમાણે સાબિત થતું હોય કે ધંધાકીય એકમ પોતાની ઇક્વિટી કે દેવા જામીનગીરીઓ કોઈ પણ સ્ટોક એક્સચેન્જમાં નોંધવાની પ્રક્રિયામાં હોય. હિસાબી ધોરણ 3 પ્રમાણે આ ધંધાકીય એકમોએ પોતાનું રોકડ પ્રવાહ પત્રક પરોક્ષ પદ્ધતિ (Indirect Method) પ્રમાણે તૈયાર કરવાનું રહેશે.

કંપની ધારા 2013ની કલમ 2(40) પ્રમાણે રોકડ પ્રવાહ પત્રકનો સમાવેશ નાણાકીય પત્રકોની વ્યાખ્યામાં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

2. પારિભાષિક શબ્દોનો અર્થ (Meaning of Terminologies)

(1) રોકડ પ્રવાહ : રોકડ પ્રવાહમાં બે પ્રકારના રોકડ પ્રવાહનો સમાવેશ થાય છે : (a) આવક રોકડ પ્રવાહ અને (b) જાવક રોકડ પ્રવાહ. અહીં રોકડ પ્રવાહ એટલે રોકડ અને રોકડ સમકક્ષની આવક-જાવક, જે વ્યવહારના કારણે રોકડ અથવા રોકડ સમકક્ષમાં વધારો થતો હોય તેને આવક રોકડ પ્રવાહ કહેવાય છે. જે વ્યવહારના કારણે રોકડ અથવા રોકડ સમકક્ષમાં ઘટાડો થતો હોય તેને જાવક રોકડ પ્રવાહ કહેવામાં આવે છે.

આવક રોકડ પ્રવાહ અને જાવક રોકડ પ્રવાહના તફાવતને ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ કહેવામાં આવે છે. આ તફાવત નીચે પ્રમાણે હોઈ શકે.

		દા.ત.
● આવક રોકડ પ્રવાહ	✓	1,00,000
બાદ : જાવક રોકડ પ્રવાહ	✓	85,000
ચોખ્ખો આવક રોકડ પ્રવાહ	✓	15,000
● આવક રોકડ પ્રવાહ	✓	85,000
બાદ : જાવક રોકડ પ્રવાહ	✓	1,00,000
ચોખ્ખો જાવક રોકડ પ્રવાહ	✓	(15,000)

(2) રોકડ : રોકડ એટલે હાથ પરની રોકડસિલક અને બેન્કસિલક.

(3) રોકડ સમકક્ષ : રોકડ સમકક્ષ એટલે

(i) ટૂંકા ગાળાનાં ઉચ્ચ પ્રવાહીતા ધરાવતાં રોકાણો

(ii) એવા રોકાણો જેમનું ઝડપથી સાચી અંદાજિત કિંમતમાં રોકડમાં રૂપાંતર થઈ શકે

(iii) જેના મૂલ્યમાં ફેરફાર થવાનું જોખમ નહિવત્ હોય તેવાં રોકાણો

દા.ત., (i) સરકારી જામીનગીરીઓ (ii) ઉપરનાં લક્ષણો ધરાવતી કોઈ પણ પ્રકારની જામીનગીરી

(4) રોકડ પ્રવાહ પત્રક : રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં મુખ્યત્વે ત્રણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ દર્શાવવામાં આવે છે :

— કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ — રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ — નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ

આ દરેક પ્રવૃત્તિઓમાં રોકડ આવક પ્રવાહ અને/અથવા રોકડ જાવક પ્રવાહ હોઈ શકે. આ ત્રણેય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની રકમોના સરવાળામાં શરૂઆતની રોકડ સિલક અને રોકડ સમકક્ષ રકમો ઉમેરવામાં આવે છે. છેલ્લે જે રકમ મળે તે આખરની રોકડ સિલક અને રોકડ સમકક્ષની રકમો દર્શાવે છે. આ ત્રણેય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ ધન અથવા ઋણ હોઈ શકે.

3. રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિઓનું વર્ગીકરણ (Classification of Cash Flow Activities) :

ઉદાહર

નફા-નુકસાન ખાતું

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
શરૂનો સ્ટોક		કામગીરી આવકો	
ખરીદી			
ખરીદીના ખર્ચા			
કામગીરીના રોકડ ખર્ચા		બિનકામગીરી આવકો →	કામગીરી નફામાંથી બાદ થાય
કામગીરીના બિનરોકડ ખર્ચા →	કામગીરી નફામાં ઉમેરાય		
નાણાકીય ખર્ચાઓ અને ફાળવણીઓ →			
નફો			

પાકું સરવૈયું

ઈક્વિટી-જવાબદારી	રકમ (₹)	મિલકતો	રકમ (₹)
શેરહોલ્ડર્સનાં ભંડોળો બિનચાલુ દેવાં ચાલુ દેવાં	નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ	બિનચાલુ મિલકતો ચાલુ મિલકતો	રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ

કામગીરી પ્રવૃત્તિઓ

રોકડ પ્રવાહના પત્રકમાં નિર્ધારિત સમયની પ્રવૃત્તિઓને ત્રણ ભાગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે :

- (1) કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ અને કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ
- (2) રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ અને રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ
- (3) નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ અને નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

આ અંગે વિગતવાર સમજૂતી નીચે પ્રમાણે છે :

(1) કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ અને કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ :

કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ : કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ એ નફા-નુકસાનના પત્રકમાંથી ઉદ્ભવતી પ્રવૃત્તિઓ છે. નફા-નુકસાનના પત્રકમાં નોંધવામાં આવેલા વ્યવહારોને આ પ્રવૃત્તિઓ માટે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. આ સંદર્ભમાં અગાઉના પ્રકરણ ‘ગુણોત્તર વિશ્લેષણ’માં કામગીરીના ખર્ચની ચર્ચા કરવામાં આવી છે. કામગીરી નફો નીચે પ્રમાણે ગણવામાં આવે છે.

વ્યાખ્યા : “કામગીરી પ્રવૃત્તિઓ એટલે ધંધાની ઊપજનાં સર્જનની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ, જે રોકાણ કે નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ નથી.”

આ એવા પ્રકારની ધંધાની મુખ્ય આવકના સર્જનની પ્રવૃત્તિઓ છે તેના આધારે જ કામગીરી નફાનું નિર્માણ થાય છે.

કામગીરી પ્રવૃત્તિઓની ઓળખાણ ધંધો કયા પ્રકારના ઉદ્યોગમાં રોકાયેલ છે તેના આધારે કરવામાં આવે છે. દરેક ધંધાની કામગીરીના વ્યવહારોની ઓળખાણ તેના ધંધાના સ્વરૂપના આધારે નક્કી થાય છે. આ ચર્ચા ઊપજના સર્જનની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓના સંદર્ભે છે. દા.ત.,

(1) **વેપાર કરતી કંપની (Trading Company) :** આ પ્રકારની કંપની માટે માલના ખરીદ-વેચાણની પ્રવૃત્તિઓ એ ઊપજના સર્જનની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ છે.

(2) **વીમા કંપની (Insurance Company) :** આ પ્રકારની કંપની માટે પ્રીમિયમની ઊપજ અને દાવાની ચૂકવણીની પ્રવૃત્તિઓ એ ઊપજના સર્જનની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ છે.

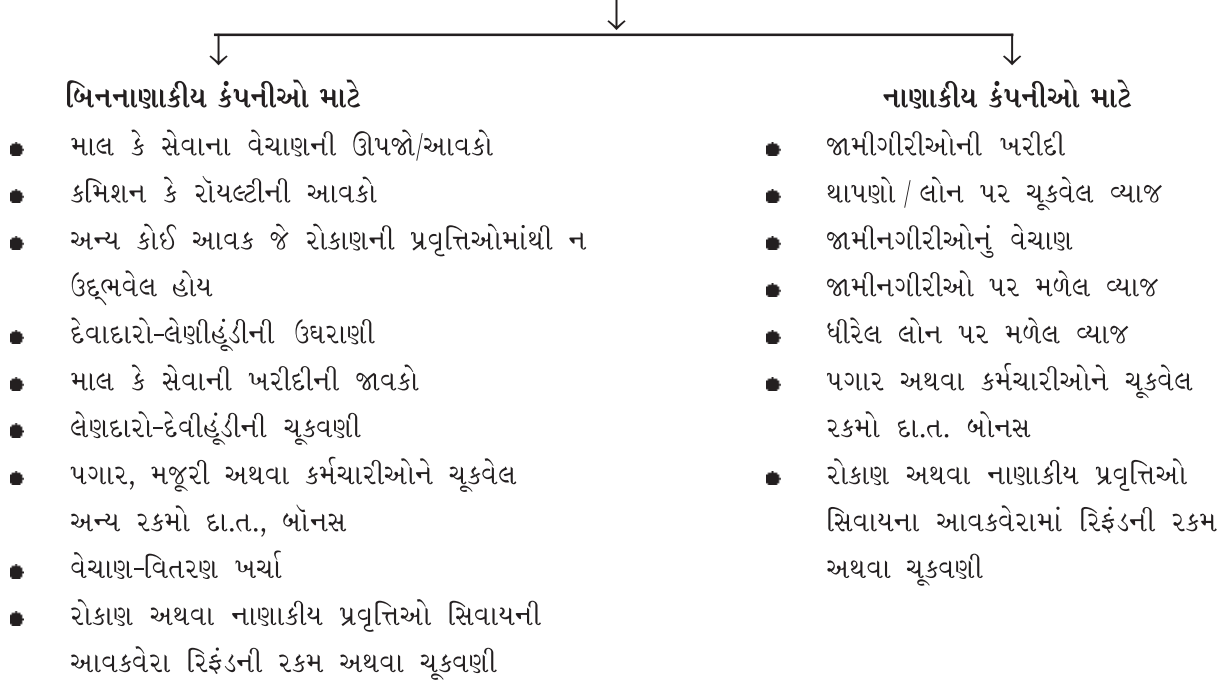
(3) **બેંક (Bank) :** આ પ્રકારના ધંધાકીય એકમમાં લોન આપવી અને ડિપોઝિટ્સ લેવી અને તેમાંથી ઊપજનું સર્જન કરવાની પ્રવૃત્તિઓ ઊપજના સર્જનની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓ છે.

સામાન્ય રીતે કંપનીઓના સ્વરૂપને બે ભાગમાં વિભાજિત કરીને આ ખ્યાલ અંગે સ્પષ્ટતા મેળવી શકાય છે :

(1) બિનનાણાકીય કંપનીઓ (2) નાણાકીય કંપનીઓ

આ બંને પ્રકારની કંપનીની કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહને નીચે પ્રમાણે વર્ણવી શકાય :

કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

ઉદાહરણ 1 : મીના કંપનીના નીચે આપેલા વ્યવહારોમાંથી કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ ઓળખો.

(1) પગારના ચૂકવ્યા	(2) મજૂરીના ચૂકવ્યા
(3) લોન લીધી	(4) ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કર્યાં
(5) દેવાદારો પાસેથી મળ્યા	(6) દેવીહૂંડીના ચૂકવ્યા
(7) ચંત્રનું રોકડેથી વેચાણ	(8) દલાલી મળી
(9) ફર્નિચર ખરીદ્યું	(10) રોકાણોનું વ્યાજ મળ્યું
(11) લોનનું વ્યાજ ચૂકવ્યું	(12) આવકવેરા રિફંડ

જવાબ :

ક્રમ	વ્યવહાર	સમજૂતી
(1)	પગારના ચૂકવ્યા	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ છે. નફા-નુકસાનના પત્રકનો વ્યવહાર છે.
(2)	મજૂરીના ચૂકવ્યા	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ છે. નફા-નુકસાનના પત્રકનો વ્યવહાર છે.
(3)	લોન લીધી	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ નથી. ઇક્વિટી-જવાબદારીનો વ્યવહાર છે.
(4)	ડિબેન્ચરનાં નાણાં પરત કર્યાં	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ નથી. ઇક્વિટી-જવાબદારીનો વ્યવહાર છે.
(5)	દેવાદારો પાસેથી મળ્યા	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ છે. દેવાદારો વેચાણમાંથી ઉદ્ભવ્યા છે. વેચાણ કામગીરીની પ્રવૃત્તિ છે.
(6)	દેવીહૂંડીના ચૂકવ્યા	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ છે. દેવીહૂંડી લેણદારોમાંથી અને લેણદારો ખરીદીમાંથી ઉદ્ભવે છે. ખરીદી કામગીરીની પ્રવૃત્તિ છે.
(7)	ચંત્રનું રોકડેથી વેચાણ	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ નથી. મિલકત-લેણાંનો વ્યવહાર છે.
(8)	દલાલી મળી	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ છે. નફા-નુકસાનના પત્રકનો વ્યવહાર છે.

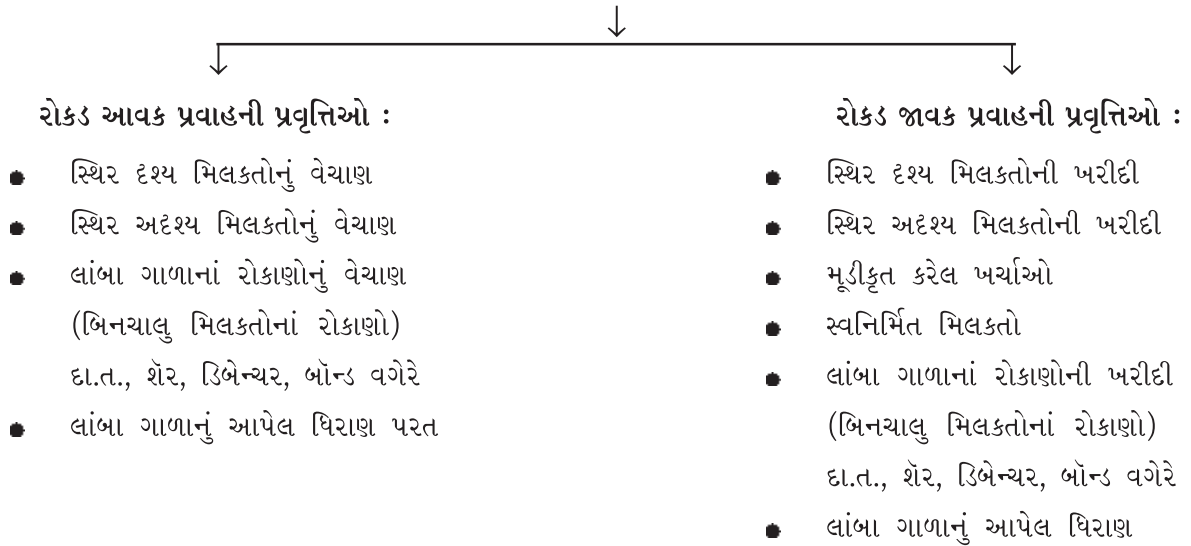
(9)	ફર્નિચર ખરીદ્યું	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ નથી. મિલકત-લેણાંનો વ્યવહાર છે.
(10)	રોકાણોનું વ્યાજ મળ્યું	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ નથી. રોકાણો મિલકત છે. તેમાંથી ઉદ્ભવેલ વ્યાજ રોકાણોનો ભાગ છે. રોકાણો મિલકત-લેણાંનો વ્યવહાર છે.
(11)	લોનનું વ્યાજ ચૂકવ્યું	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ નથી. લોન દેવું છે. તેનું ચૂકવેલ વ્યાજ દેવાંના કારણે છે. દેવું ઇક્વિટી-જવાબદારીનો વ્યવહાર છે.
(12)	આવકવેરા રિફંડ	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ છે. (આ રિફંડ રોકાણ કે નાણાકીય પ્રવૃત્તિના કારણે નથી. એ સ્પષ્ટતા ન હોય તો તે કામગીરી પ્રવૃત્તિ ગણાય છે.)

નોંધ : અમુક પ્રકારના વ્યવહારોનો સમાવેશ હંમેશા કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાં જ કરવામાં આવે છે. દા.ત., પગાર, મજૂરી, કામદારોને બોનસ, કામદાર કલ્યાણ ખર્ચાઓ વગેરે.

(2) રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ :

રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ એ સામાન્ય રીતે પાકા સરવૈયાના મિલકત-લેણાં બાજુના વ્યવહારોમાંથી ઉદ્ભવતી પ્રવૃત્તિઓ છે. રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ એટલે લાંબા ગાળાની મિલકતો અને અન્ય રોકાણોનું ખરીદ-વેચાણ. જેમાં રોકડ અને રોકડ સમકક્ષનો સમાવેશ થતો નથી. લાંબા ગાળાની મિલકતો એટલે એવી મિલકતો જે વેચાણ કરવાના હેતુસર પ્રાપ્ત કરવામાં આવતી નથી. તેનો ઉપયોગ ધંધામાં કરવાનો હોય છે. આવી મિલકતની ખરીદી એ જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે અને વેચાણ એ આવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે ધ્યાનમાં લેવાય છે. દા.ત., જમીન-મકાન, યંત્રો, ફર્નિચર, અમુક રોકાણો આવક ઊભી કરવાના હેતુસર પણ ધારણ કરવામાં આવે છે, તેમનો પણ સમાવેશ રોકાણ પ્રવૃત્તિઓમાં થાય છે. આ રોકાણોમાંથી મળતી ઊપજો વ્યાજ, ડિવિડન્ડ કે ભાડાનો સમાવેશ પણ રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાં જ કરવામાં આવે છે.

રોકાણ પ્રવૃત્તિઓનો રોકડ આવક અને જાવક પ્રવાહ

ઉદાહરણ 2 : રીટા કંપનીના નીચે આપેલા વ્યવહારોમાંથી રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ ઓળખો. આ પ્રવૃત્તિ રોકડ આવક પ્રવાહ કે રોકડ જાવક પ્રવાહની છે તે પણ જણાવો.

(1) જમીનની ખરીદી	(2) યંત્રનું વેચાણ
(3) X કંપનીના શેર ખરીદ્યા	(4) Y કંપનીના ડિબેન્ચર વેચ્યા
(5) કારખાનામાં મિલકતો બનાવી	(6) કોપીરાઈટ્સ ખરીદ્યા
(7) પગારના ચૂકવ્યા	(8) આવક માલ ગાડાભાડું ચૂકવ્યું

જવાબ :

ક્રમ	વ્યવહાર	સમજૂતી
(1)	જમીનની ખરીદી	રોકાણની જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. મિલકતમાં રોકાણ વધે છે.
(2)	યંત્રનું વેચાણ	રોકાણની આવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. મિલકતમાંથી રોકાણ ઘટે છે.
(3)	X કંપનીના શેર ખરીદ્યા	રોકાણની જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. મિલકતમાં રોકાણ વધે છે.
(4)	Y કંપનીના ડિબેન્ચર વેચ્યા	રોકાણની આવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. મિલકતમાંથી રોકાણ ઘટે છે.
(5)	કારખાનામાં મિલકત બનાવી	રોકાણની જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. મિલકતમાં રોકાણ વધે છે.
(6)	કોપીરાઈટ્સ ખરીદ્યા	રોકાણની જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. મિલકતમાં રોકાણ વધે છે.
(7)	પગારના ચૂકવ્યા	રોકાણની પ્રવૃત્તિ નથી. (કામગીરીના જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે.)
(8)	આવક માલ ગાડાભાડું ચૂકવ્યું	રોકાણની પ્રવૃત્તિ નથી. (કામગીરીના જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે.)

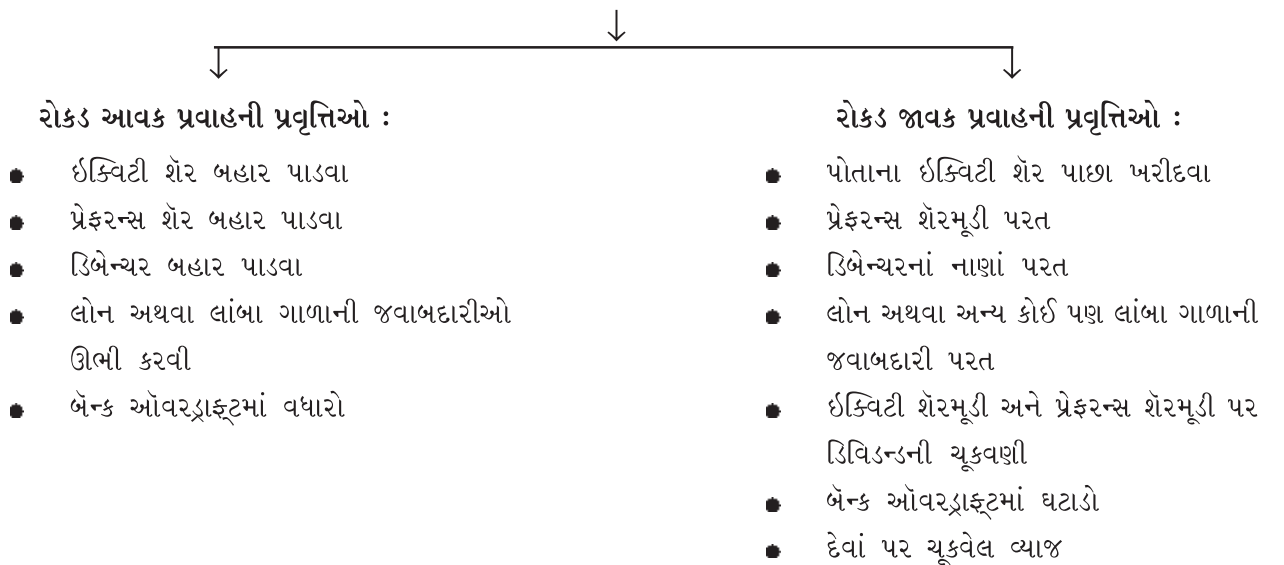
નોંધ : અમુક પ્રકારના વ્યવહારોનો સમાવેશ હંમેશાં રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાં જ કરવામાં આવે છે. સ્થિર (બિનચાલુ) મિલકતોની ખરીદી (સ્થિર મિલકતોમાં રોકાણ) પુનઃવેચાણ માટે કરવામાં આવતી નથી. તેથી આ વ્યવહારો હંમેશાં રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાં સમાવિષ્ટ થાય છે. દા.ત., પેટન્ટની ખરીદી, ફર્નિચરની ખરીદી. જો વ્યવહારમાં રોકડ કે બેન્ક ખાતે ઉધાર થયેલ હોય તો આવક રોકડ પ્રવાહ ગણાય અને રોકડ કે બેન્ક ખાતે જમા થયેલ હોય તો જાવક રોકડ પ્રવાહ ગણાય.

(3) નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ :

નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ સામાન્ય રીતે પાકા સરવૈયાનાં ઇક્વિટી-જવાબદારી બાજુના વ્યવહારોમાંથી (ચાલુ દેવાં સિવાય) ઉદ્ભવતી પ્રવૃત્તિઓ છે, “નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ એવી પ્રવૃત્તિઓ છે જેના કારણે માલિકોની મૂડી (પ્રેફરન્સ શેરમૂડી સહિત) અને ધંધાની ઉછીની મૂડીનાં કદમાં અથવા / અને સ્વરૂપ(રચના – Composition)માં ફેરફાર.”

નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ ઇક્વિટી શેરમૂડી, પ્રેફરન્સ શેરમૂડી, ડિબેન્ચર, લોન વગેરેના વધારા / ઘટાડા સાથે સંબંધ ધરાવે છે. એટલે કે લાંબા ગાળાની માલિકોની મૂડી અને ઉછીની મૂડીનો વધારો નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓનો આવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે. તેમનો ઘટાડો નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓનો જાવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.

નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓનો આવક – જાવક રોકડ પ્રવાહ

ઉદાહરણ 3 : નયના કંપનીના નીચે આપેલા વ્યવહારો પરથી નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ જણાવો. આ પ્રવૃત્તિ રોકડ આવક પ્રવાહ કે રોકડ જાવક પ્રવાહની છે તે પણ જણાવો.

- (1) પ્રેફરન્સ શેર પરત કર્યા
- (3) ડિવિડન્ડની ચૂકવણી
- (5) ચંત્ર વેચાણ
- (7) કમિશન મળ્યું

- (2) ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા
- (4) BOBની ત્રણ વર્ષની લોન લીધી
- (6) મજૂરીના ચૂકવ્યા
- (8) રોકાણો પર વ્યાજ મળ્યું

જવાબ :

ક્રમ	વ્યવહાર	સમજૂતી
(1)	પ્રેફરન્સ શેર પરત કર્યા	નાણાકીય જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. મૂડીમાં ઘટાડો થાય છે.
(2)	ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા	નાણાકીય આવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. દેવામાં વધારો થાય છે.
(3)	ડિવિડન્ડની ચૂકવણી	નાણાકીય જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. ડિવિડન્ડ શેરમૂડી પર ચૂકવાય છે. તેથી નાણાકીય પ્રવૃત્તિ છે.
(4)	BOBની ત્રણ વર્ષની લોન લીધી	નાણાકીય આવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે. દેવામાં વધારો થાય છે.
(5)	ચંત્ર વેચાણ	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ નથી. (રોકાણની આવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે.)
(6)	મજૂરીના ચૂકવ્યા	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ નથી. (કામગીરીના જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે.)
(7)	કમિશન મળ્યું	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ નથી. (કામગીરીના આવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે.)
(8)	રોકાણો પર વ્યાજ મળ્યું	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ નથી. (રોકાણો પર મળેલ વ્યાજ રોકાણની આવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ છે.)

નોંધ : અમુક પ્રકારના વ્યવહારોનો સમાવેશ નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાં જ થાય છે. દા.ત., શેરમૂડી પર ચૂકવેલ ડિવિડન્ડ. આ વ્યવહાર મૂડી સાથે સંબંધ ધરાવતો હોવાથી નાણાકીય પ્રવૃત્તિ તરીકે ધ્યાનમાં લેવાય છે.

4. વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ

(1) એક જ વ્યવહારમાંથી ઉદ્ભવતી બે પ્રવૃત્તિઓ : ભાડા ખરીદના હપ્તાની ચૂકવણીમાં મુદ્દલ પ્રત્યે ચૂકવણી અને વ્યાજ પ્રત્યેની ચૂકવણી સમાયેલ હોય છે.

- મુદ્દલ પ્રત્યેની ચૂકવણી (રોકડ કિંમત પ્રત્યેની ચૂકવણી)
- વ્યાજની ચૂકવણી

- રોકાણની પ્રવૃત્તિ ગણાય. મિલકતની કિંમત વધે છે. રોકાણ જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ ગણાય છે.
- દેવાં પ્રત્યેનું વળતર છે તેથી તે નાણાકીય પ્રવૃત્તિ ગણાય. નાણાકીય જાવક રોકડ પ્રવાહની પ્રવૃત્તિ ગણાય છે.

(2) રોકડ વ્યવહાર પણ રોકડ પ્રવાહની આવક-જાવક નહિ :

- રોકડ બેન્કમાં ભરી — રોકડ ઘટી, બેન્કસિલક વધી
રોકડ બેન્કમાંથી ઉપાડી — રોકડ વધી, બેન્કસિલક ઘટી

રોકડસિલક અને બેન્કસિલક બંને રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં એક જ સ્થાને ધ્યાનમાં લેવાય છે. જેને રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ કહેવામાં આવે છે. આ વ્યવહાર રોકડ સાથે સંબંધ ધરાવે છે, પણ રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ પર અસર કરતો નથી.

(3) બિનરોકડ વ્યવહારો અને જોગવાઈઓ : ધંધાના ઘણા વ્યવહારો રોકડ સ્વરૂપમાં થતા નથી. તેથી તેમને રોકડ પ્રવાહનું પત્રક બનાવતી વખતે રોકડ પ્રવાહ તરીકે ધ્યાનમાં લેવામાં આવતા નથી. દા.ત., દૈનિક મિલકતો પર ગણેલ ઘસારો, અદૃશ્ય મિલકતોની માંડી વાળેલ રકમ, રોકડના અવેજ સિવાય ઈક્વિટી શેર કે ડિબેન્ચર બહાર પાડવા, ડિબેન્ચરનું ઈક્વિટી શેરમાં રૂપાંતર.

ઉદાહરણ 4 : ભારતી કંપનીના નીચે આપવામાં આવેલ વ્યવહારોને કામગીરી, રોકાણ અને નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાં વર્ગીકૃત કરો.

- (1) ઈક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા
- (3) બેન્કમાંથી લાંબા ગાળાની લોન
- (5) બેન્કસિલક

- (2) પ્રેફરન્સ શેર પરત કર્યા
- (4) રોકડસિલક
- (6) ટૂંકા ગાળાની ઝડપથી વેચી શકાય તેવી જામીનગીરીઓ

- (7) ટૂંકા ગાળાની બેન્ક ડિપોઝિટ
- (9) દેવાદારો પાસેથી રકમ મળી
- (11) યંત્રનું વેચાણ
- (13) ઉત્પાદનના ખર્ચા
- (15) આવકવેરો ચૂકવ્યો
- (17) વેચાણ-વિતરણ ખર્ચા
- (19) ટ્રેડમાર્કના ચૂકવ્યા
- (21) ડિવિડન્ડની ચૂકવણી
- (23) આવકવેરા રિફંડ
- (25) ભાડું મળ્યું

- (8) કમિશન મળ્યું
- (10) લેણદારોને ચૂકવણી
- (12) ફર્નિચરની ખરીદી
- (14) કમિશન ચૂકવ્યું
- (16) રોકાણો ખરીદ્યાં (બિનચાલુ)
- (18) કારખાનાના ખર્ચા
- (20) પાઘડીના ચૂકવ્યા
- (22) વ્યાજ મળ્યું
- (24) કાચા માલની ખરીદી
- (26) ભાડું ચૂકવ્યું

જવાબ :

ક્રમ	પ્રવૃત્તિઓ	વ્યવહાર નંબર
(1)	કામગીરીની પ્રવૃત્તિ	8, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 23, 24, 26
(2)	રોકાણની પ્રવૃત્તિ	11, 12, 16, 19, 20, 22, 25
(3)	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ	1, 2, 3, 21
(4)	રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ	4, 5, 6, 7

ક્રમ	વ્યવહાર	સમજૂતી	રોકડ પ્રવાહ
(1)	ઈક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ	આવક રોકડ પ્રવાહ
(2)	પ્રેફરન્સ શેર પરત કર્યા	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(3)	બેન્કમાંથી લાંબા ગાળાની લોન	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ	આવક રોકડ પ્રવાહ
(4)	રોકડસિલક	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ નથી	રોકડ સમકક્ષ છે.
(5)	બેન્કસિલક	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ નથી	રોકડ સમકક્ષ છે.
(6)	ટૂંકા ગાળાની ઝડપથી વેચી શકાય તેવી જામીનગીરીઓ	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ નથી	રોકડ સમકક્ષ છે.
(7)	ટૂંકા ગાળાની બેન્ક ડિપોઝિટ	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ નથી	રોકડ સમકક્ષ છે.
(8)	કમિશન મળ્યું	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	આવક રોકડ પ્રવાહ
(9)	દેવાદારો પાસેથી રકમ મળી	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	આવક રોકડ પ્રવાહ
(10)	લેણદારોને ચૂકવણી	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(11)	યંત્રનું વેચાણ	રોકાણની પ્રવૃત્તિ	આવક રોકડ પ્રવાહ
(12)	ફર્નિચરની ખરીદી	રોકાણની પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(13)	ઉત્પાદનના ખર્ચા	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(14)	કમિશન ચૂકવ્યું	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(15)	આવકવેરો ચૂકવ્યો	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(16)	રોકાણો ખરીદ્યાં (બિનચાલુ)	રોકાણ પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ

ક્રમ	વ્યવહાર	સમજૂતી	રોકડ પ્રવાહ
(17)	વેચાણ-વિતરણ ખર્ચા	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(18)	કારખાનાના ખર્ચા	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(19)	ટ્રેડમાર્કના ચૂકવ્યા	રોકાણ પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(20)	પાઘડીના ચૂકવ્યા	રોકાણ પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(21)	ડિવિડન્ડની ચૂકવણી	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(22)	વ્યાજ મળ્યું	રોકાણ પ્રવૃત્તિ	આવક રોકડ પ્રવાહ
(23)	આવકવેરા રિફંડ	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	આવક રોકડ પ્રવાહ
(24)	કાચા માલની ખરીદી	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ
(25)	ભાડું મળ્યું	રોકાણ પ્રવૃત્તિ	આવક રોકડ પ્રવાહ
(26)	ભાડું ચૂકવ્યું	કામગીરી પ્રવૃત્તિ	જાવક રોકડ પ્રવાહ

5. રોકડ પ્રવાહ પત્રક (Cash Flow Statement)

રોકડ પ્રવાહનું પત્રક વર્ષ દરમિયાન વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવેલા રોકડ પ્રવાહ અંગે સમજૂતી આપે છે. રોકડ પ્રવાહ આવક રોકડ પ્રવાહ અને જાવક રોકડ પ્રવાહના સ્વરૂપે દર્શાવવામાં આવે છે. ચર્ચા કર્યા પ્રમાણે આ આવક-જાવક રોકડ પ્રવાહ અલગ-અલગ પ્રવૃત્તિઓના આધારે ગણવામાં આવે છે.

જેમાં, (1) કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

(નફા-નુકસાનના પત્રક અને નફાની ફાળવણીના આધારે તૈયાર કરવામાં આવે છે.)

ઉપરાંત ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાના ફેરફારો (વધારો-ઘટાડો) ધ્યાનમાં લેવાય છે.

(2) રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

(પાકા સરવૈયાની મિલકત-લેણાં બાજુ અને નફા-નુકસાન પત્રકની બિનકામગીરી આવકોના આધારે તૈયાર કરવામાં આવે છે.)

(3) નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

(પાકા સરવૈયાની ઇક્વિટી-જવાબદારી બાજુ અને નફા-નુકસાન પત્રક અને નફા-નુકસાન ફાળવણીના આધારે તૈયાર કરવામાં આવે છે.)

● રોકડ પ્રવાહ પત્રક : રોકડ પ્રવાહ પત્રકનો નમૂનો (પરોક્ષ પદ્ધતિ)

..... કંપની લિમિટેડનુંના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું રોકડ પ્રવાહ પત્રક

વિગત	(₹)	(₹)
A કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ		
નફા-નુકસાન પત્રક મુજબનો ચાલુ વર્ષનો નફો		✓
બાદ : બિનકામગીરી આવકો		
રોકાણનાં વેચાણનો નફો	✓	
મિલકતનાં વેચાણનો નફો	✓	
રોકાણો પર મળેલ વ્યાજ	✓	
રોકાણો પર મળેલ ડિવિડન્ડ	✓	
મિલકતો પર ભાડાની આવક	✓	✓
		✓

વિગત	(₹)	(₹)
ઉમેરો : બિનરોકડ વ્યવહારો (ખર્ચના) અને ફાળવણીઓ		
માંડી વાળેલ ઘસારો	✓	
માંડી વાળેલ અદૃશ્ય મિલકતો	✓	
માંડી વાળેલ અવાસ્તવિક મિલકતો	✓	
મિલકત વેચાણ નુકસાન	✓	
કરવેરાની જોગવાઈ (ચાલુ વર્ષની)	✓	
સામાન્ય અનામત ખાતે ફેરબદલી	✓	
સૂચિત રિવિઝન્ડ (ચાલુ વર્ષની)	✓	✓
ઉમેરો : નાણાકીય ખર્ચાઓ		✓
ચૂકવેલ રિવિઝન્ડ	✓	
ચૂકવેલ વ્યાજ	✓	✓
કાર્યશીલ મૂડીમાં ફેરફારો પહેલાનો કામગીરી નફો		✓
ઉમેરો : ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો	✓	
ચાલુ દેવામાં વધારો	✓	✓
બાદ : ચાલુ મિલકતોમાં વધારો	✓	
ચાલુ દેવામાં ઘટાડો	✓	✓
કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવેલ ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ		✓
બાદ : ગયા વર્ષના કરવેરાની ચૂકવણી		✓
કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવેલ ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ		✓
B રોકાણ પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ :		
મિલકતોનું વેચાણ (દૃશ્ય-અદૃશ્ય)	✓	
બિનચાલુ રોકાણોનું વેચાણ	✓	
મળેલ વ્યાજ અને રિવિઝન્ડ	✓	
મળેલ ભાડું	✓	
મિલકતોની ખરીદી (દૃશ્ય-અદૃશ્ય)	(✓)	
બિનચાલુ રોકાણોની ખરીદી	(✓)	✓
રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવેલ ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ		✓
C નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ :		
શેર-રિબેન્ચર બહાર પાડવા	✓	
લાંબાગાળાનું ધિરાણ	✓	
ટૂંકાગાળાનું ધિરાણ :		
(i) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ - રોકડ શાખ ધિરાણમાં વધારો	✓	
(ii) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ - રોકડ શાખ ધિરાણમાં ઘટાડો	(✓)	
ચૂકવેલ આખરી રિવિઝન્ડ	(✓)	
ચૂકવેલ વચગાળાનું રિવિઝન્ડ	(✓)	
પરત કરેલ લોન	(✓)	
રિબેન્ચર અને શેર પરત	(✓)	
રિબેન્ચર / લોન પર ચૂકવેલ વ્યાજ	(✓)	
નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ		✓
રોકડ અને રોકડ સમકક્ષમાં ચોખ્ખો વધારો/ઘટાડો (A + B + C)		✓
ઉમેરો : વર્ષની શરૂની રોકડ અને રોકડ સમકક્ષની બાકી		✓
વર્ષની આખરની રોકડ અને રોકડ સમકક્ષની બાકી		✓

નોંધ : ()માં દર્શાવેલ રકમો રોકડ જાવક પ્રવાહ દર્શાવે છે.

ઉપરના રોકડ પ્રવાહ પત્રકના નમૂનાના આધારે જાણી શકાય છે કે આ પત્રક ત્રણ પ્રવૃત્તિઓ પર આધારિત છે. આ દરેક પ્રવૃત્તિ અંગે નીચે પ્રમાણે માહિતી આપવામાં આવી છે.

6. કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓનો રોકડ પ્રવાહ :

(A) નફા-નુકસાનના પત્રક અને નફાની ફાળવણીની વિગતો અને

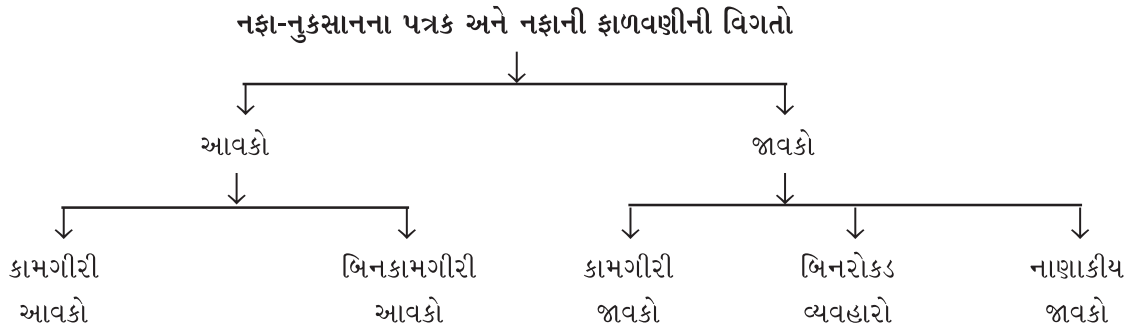
(B) ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાંના (કાર્યશીલ મૂડીના) ફેરફારોના આધારે તૈયાર કરવામાં આવે છે.

કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ એટલે ધંધાકીય એકમના રોજ-બરોજના વ્યવહારોમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ.

(A) નફા-નુકસાનના પત્રક અને નફાની ફાળવણીની વિગતો :

નફા-નુકસાનના પત્રકની વિગતો સાથે નફા-નુકસાન ફાળવણી પત્રકની વિગતોનો પણ સમાવેશ થાય છે. નફા-નુકસાન ફાળવણી પત્રક એ નફા-નુકસાન પત્રકનું વિસ્તરેલ સ્વરૂપ છે.

આ પત્રકની વિગતોને નીચે પ્રમાણે વર્ગીકૃત કરી શકાય :

ઉપર દર્શાવેલ આવકો અને જાવકોના તફાવતને નફો કહેવામાં આવે છે. આ નફામાં બિનકામગીરી આવકો, બિનરોકડ વ્યવહારો અને નાણાકીય ખર્ચાઓનો સમાવેશ થયેલ હોય છે.

— બિનકામગીરી આવકોના કારણે નફો વધે છે. (ઉમેરાયલ હોય છે.)

— બિનરોકડ વ્યવહારોના કારણે નફો ઘટે છે. (બાદ કરેલ હોય છે.)

— નાણાકીય ખર્ચાઓના કારણે નફો ઘટે છે. (બાદ કરેલ હોય છે.)

પરંતુ અહીં કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ શોધવાનો હોવાથી ઉપરની બાબતોની નફા-નુકસાન પત્રકમાં આપેલ અસરો કરતાં વિરુદ્ધ અસર આપીને કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ શોધવામાં આવે છે.

કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ નીચે પ્રમાણે ગણવામાં આવે છે :

નફા-નુકસાનના પત્રક મુજબનો ચાલુ વર્ષનો નફો		✓
ઉમેરો : બિનરોકડ વ્યવહારો (ખર્ચાના) અને ફાળવણી	✓	
ઉમેરો : નાણાકીય ખર્ચાઓ	✓	✓
બાદ : બિનકામગીરી આવકો	✓	
કાર્યશીલ મૂડીના ફેરફારો પહેલાં કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ		✓
		✓

● બિનકામગીરીની આવકો એટલે શું ?

આ એવા પ્રકારની આવકો છે, જે કંપની જે બાબતનો ધંધો કરે છે તેમાંથી ઉદ્ભવતી નથી. તેથી તે કામગીરી નફાનો ભાગ બનતી નથી. પરિણામે કામગીરી રોકડ પ્રવાહની ગણતરી માટે પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવતી નથી.

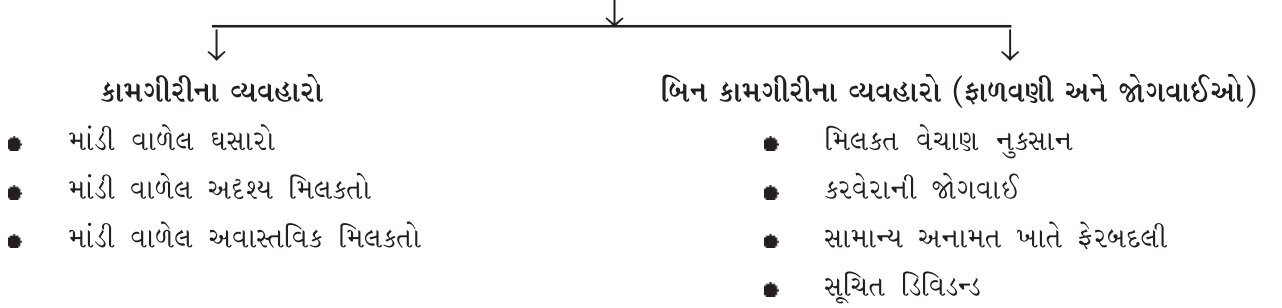
દા.ત., રોકાણોના વેચાણનો નફો, મિલકતના વેચાણનો નફો, રોકાણો પર વ્યાજ, રોકાણો પર મળેલ ડિવિડન્ડ, મિલકતોના ભાડાની આવક

આ પ્રકારની આવકો રોકડ પ્રવાહ પત્રક તૈયાર કરતી વખતે કામગીરી પ્રવૃત્તિનો રોકડ પ્રવાહ શોધવા માટે ધ્યાનમાં લેવાતી નથી. આ વ્યવહારો નફા-નુકસાનના પત્રકમાં ઉમેરાયેલા હોય છે, તેથી બાદ કરવામાં આવે છે.

● **બિનરોકડ વ્યવહારો, ફાળવણી અને જોગવાઈઓ એટલે શું ?**

બિનરોકડ વ્યવહારો બે પ્રકારનાં છે. આ વ્યવહારો સામાન્ય રીતે ખર્ચના સંદર્ભમાં જોવામાં આવે છે.

બિનરોકડ વ્યવહારો, ફાળવણી અને જોગવાઈઓ

આ એવા પ્રકારના વ્યવહારો છે જે રોકડ પ્રવાહ(આવક-જાવક)નું સર્જન કરતા નથી. તેથી રોકડ પ્રવાહ તૈયાર કરતી વખતે કામગીરી પ્રવૃત્તિનો રોકડ પ્રવાહ શોધવા માટે ધ્યાનમાં લેવાતા નથી. આ વ્યવહારો નફા-નુકસાનના પત્રકમાં બાદ થયેલા હોય છે તેથી તેમને પાછા ઉમેરવામાં આવે છે.

● **નાણાકીય ખર્ચાઓ એટલે શું ?**

નાણાકીય ખર્ચાઓ એટલે મૂડીના વળતર પેટે ચૂકવવામાં આવતી રકમ. મૂડી બે પ્રકારની હોય છે : માલિકીની મૂડી અને ઉછીની મૂડી. માલિકીની મૂડીમાં ઈક્વિટી શેરમૂડી અને પ્રેફરન્સ શેરમૂડી પર રિવિઝન્ડ ચૂકવવામાં આવે છે. જ્યારે દેવાં પર વ્યાજ ચૂકવવામાં આવે છે. રિવિઝન્ડ અને વ્યાજની ચૂકવણી એ મૂડીનો ખર્ચ છે તેથી નાણાકીય ખર્ચ છે. તેને રોકડ પ્રવાહ તૈયાર કરતી વખતે કામગીરી પ્રવૃત્તિના રોકડ પ્રવાહ શોધવા માટે ધ્યાનમાં લેવામાં આવતા નથી. આ વ્યવહારો નફા-નુકસાન પત્રકમાંથી બાદ થયેલા હોય છે. તેથી તેમને પાછા ઉમેરવામાં આવે છે.

(B) ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાંમાં (કાર્યશીલ મૂડીમાં) ફેરફાર :

કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરતી વખતે ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાં એટલે કે કાર્યશીલ મૂડીની અસર ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાંનાં વધારા-ઘટાડાની અસર અહીં આપવામાં આવે છે.

નોંધ : ચાલુ મિલકતોમાં (રોકડ પ્રવાહમાં) રોકડ અને રોકડ સમકક્ષનો સમાવેશ થતો નથી. તેની અલગ રીતે અસર રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં આપવામાં આવે છે.

ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાંનો રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ સાથે સંબંધ : ચાલુ મિલકતો અને રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ વચ્ચે વ્યસ્ત સંબંધ છે. ચાલુ મિલકતો વધે તો રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ ઘટે છે; ચાલુ મિલકતો ઘટે તો રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ વધે છે.

ચાલુ દેવાં અને રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ વચ્ચે સીધો સંબંધ છે. ચાલુ દેવાં વધે તો રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ વધે છે. ચાલુ દેવાં ઘટે તો રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ ઘટે છે.

દા.ત., વર્ષની શરૂઆતમાં દેવાદારોની બાકી ₹ 50,000 હતી અને વર્ષના અંતે દેવાદારોની બાકી ₹ 75,000 છે.

સમજૂતી : વર્ષની શરૂઆતમાં દેવાદારોમાં ₹ 50,000 રોકાયેલ હતા અને આ વધીને ₹ 75,000 થવા પામ્યા છે. રોકાણ ₹ 25,000થી વધ્યું છે તેથી રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ (એટલે રોકડસિલક અથવા બેન્કસિલક) ઘટે, જે જાવક રોકડ પ્રવાહ કહેવાય. જો શરૂઆતના દેવાદારો ₹ 75,000ના હોય અને વર્ષના અંતે ₹ 50,000 થાય તો દેવાદારોમાંથી રોકાણ ઘટ્યું કહેવાય, તેથી રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ વધે, જે આવક રોકડ પ્રવાહ કહેવાય. ચાલુ જવાબદારીઓ આનાથી વિરુદ્ધ અસર ધરાવે છે. વર્ષની શરૂઆતમાં કંપનીના લેણદારો ₹ 50,000ના હતા અને વર્ષના અંતે ₹ 75,000 છે. તો આપણું રોકાણ ₹ 25,000થી

ઘટે તેથી રોકડ અને રોકડ સમકક્ષમાં વધારો થાય છે, જે આવક રોકડ પ્રવાહ કહેવાય છે. જો વર્ષની શરૂઆતમાં લેણદારો ₹ 75,000ના હોય અને વર્ષના અંતે ₹ 50,000 થાય તો આપણું રોકાણ ₹ 25,000થી વધે છે, તેથી રોકડ અને રોકડ સમકક્ષમાં ઘટાડો થાય છે, જે જાવક રોકડ પ્રવાહ કહેવાય.

કામગીરી રોકડ પ્રવાહ પર ચાલુ મિલકતો - ચાલુ દેવાંના વધારા/ઘટાડાની અસર

ક્રમ	વિગત	કાર્યશીલ મૂડી પર અસર	રોકડ પ્રવાહ પર અસર
1.	ચાલુ મિલકતો વધે	વધે	તફાવતની રકમ જાવક રોકડ પ્રવાહ
2.	ચાલુ મિલકતો ઘટે	ઘટે	તફાવતની રકમ આવક રોકડ પ્રવાહ
3.	ચાલુ દેવાં વધે	ઘટે	તફાવતની રકમ આવક રોકડ પ્રવાહ
4.	ચાલુ દેવાં ઘટે	વધે	તફાવતની રકમ જાવક રોકડ પ્રવાહ

કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરીના તબક્કાઓ :

- (1) નફા-નુકસાન ખાતા અથવા અનામત વધારાની આખરની બાકીમાંથી શરૂઆતની બાકીનો તફાવત શોધો. આ તફાવતની રકમને પત્રકમાં સૌથી પહેલા દર્શાવો. જે ચાલુ વર્ષનો નફો ગણાય.
- (2) બિનરોકડ વ્યવહારોને ઉપર(1)માં ગણેલ ચાલુ વર્ષના નફાની રકમમાં ઉમેરો.
- (3) નાણાકીય ખર્ચાઓને પણ ઉપર(1)માં ગણેલ ચાલુ વર્ષના નફાની રકમમાં ઉમેરો.
- (4) બિનકામગીરી આવકોને ઉપર(1)માં ગણેલ ચાલુ વર્ષના નફાની રકમમાંથી બાદ કરો.
- (5) હવાલામાં (વધારાની માહિતીમાં) આપેલ વ્યવહાર જો કામગીરીના રોકડ પ્રવાહને અસર કરતો હોય તો તેને પણ ધ્યાનમાં લેવો.

નોંધ :

- (1) નફા-નુકસાન પત્રકમાં નીચેની વિગતો દર્શાવાય છે :

- રોકડમાં નહિ મળેલ મહેસૂલી આવકો
- રોકડમાં નહિ ચૂકવેલ મહેસૂલી ખર્ચાઓ
- કાયમી મિલકતો પરનો ઘસારો
- માંડી વાળેલ અવાસ્તવિક મિલકતો અને અદૃશ્ય મિલકતો
- બિનચાલુ મિલકતના વેચાણનો નફો/ખોટ (રોકાણ પ્રવૃત્તિ)
- બિનચાલુ દેવાં પરનું વ્યાજ (નાણાકીય પ્રવૃત્તિ)
- અનામતો અને જોગવાઈઓ ખાતે કરેલી ફાળવણી
- ડિવિડન્ડની ફાળવણી - ચૂકવણી (નાણાકીય પ્રવૃત્તિ)

આ વ્યવહારો નફા-નુકસાન પત્રકમાં દર્શાવ્યા હોવા છતાં તેની ‘કામગીરી પ્રવૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવેલ ચોખ્ખા રોકડ પ્રવાહ’ પર અસર નથી : તેથી રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં તેની વિશિષ્ટ અસર આપવામાં આવશે.

- (2) સ્ટોકની ઉધાર ખરીદીમાંથી લેણદારો અને દેવીહૂંડી ઉદ્ભવે છે (ચાલુ દેવા) અને ઉધાર વેચાણમાંથી દેવાદારો અને લેણીહૂંડી (ચાલુ મિલકતો) ઉદ્ભવે છે.

આમ, ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવા ‘કામગીરી પ્રવૃત્તિનું પરિણામ’ હોઈ વર્ષ દરમિયાન તેમાં થયેલા ફેરફારની અસર ‘કામગીરી પ્રવૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવેલા ચોખ્ખો રોકડ પ્રવાહ’ નીચે દર્શાવાશે.

ઉદાહરણ 5 : ખુશ્બુ કંપની લિમિટેડના નીચે આપવામાં આવેલ વ્યવહારોના આધારે કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવેલા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો.

વિગત	(₹)
આવકવેરા પહેલાંનો નફો	1,32,000
પાઘડી માંડી વાળી	28,000
પેટન્ટના માંડી વાળ્યા	17,000
ઘસારો માંડી વાળ્યો	29,000
સામાન્ય અનામત ખાતે ફેરબદલ	23,000
વ્યાજ મળ્યું	12,000
ડિવિડન્ડ મળ્યું	9000
વ્યાજના ચૂકવ્યા	11,000
ડિવિડન્ડના ચૂકવ્યા	25,000
રોકાણોના વેચાણનો નફો	13,000
ફર્નિચર વેચાણ નુકસાન	18,000

જવાબ :

આ પ્રશ્નમાં ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાંની માહિતી ન હોવાથી શોધાયેલ રકમ કાર્યશીલ મૂડીના ફેરફાર પહેલાંનો નફો (રોકડ પ્રવાહ) હશે.

કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

વિગત	(₹)	(₹)
આવકવેરા પહેલાંનો નફો		1,32,000
ઉમેરો : બિનરોકડ ખર્ચાઓ, ફાળવણી અને જોગવાઈઓ :		
પાઘડી માંડી વાળી	28,000	
પેટન્ટ માંડી વાળ્યા	17,000	
ઘસારો માંડી વાળ્યો	29,000	
સામાન્ય અનામત ખાતે ફેરબદલ	23,000	
વ્યાજના ચૂકવ્યા	11,000	
ડિવિડન્ડના ચૂકવ્યા	25,000	
ફર્નિચર વેચાણ નુકસાન	18,000	1,51,000
		2,83,000
બાદ : બિનકામગીરી આવકો :		
વ્યાજ મળ્યું	12,000	
ડિવિડન્ડ મળ્યું	9000	
રોકાણના વેચાણનો નફો	13,000	34,000
કાર્યશીલ મૂડીમાં ફેરફાર પહેલાંનો નફો (રોકડ પ્રવાહ)		2,49,000

ઉદાહરણ 6 : અમી કંપનીનાં નીચે આપવામાં આવેલ માહિતીના આધારે કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો.

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
નફા-નુકસાન ખાતું	89,000	64,000
સામાન્ય અનામત	34,000	18,000
કરવેરાની જોગવાઈ	22,000	23,000
ઘસારો	28,000	16,000
પાઘડી	15,000	19,000
દેવાદારો	38,000	18,000
લેણદારો	45,000	22,000
લેણીહૂંડી	8000	12,000
દેવીહૂંડી	9000	15,000

જવાબ :

તા. 31-3-2017ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષની કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

વિગત	(₹)	(₹)
નફા-નુકસાનની આખરની બાકી	89,000	
બાદ : નફા-નુકસાનની શરૂની બાકી	64,000	
ચાલુ વર્ષનો નફો		25,000
ઉમેરો : બિનરોકડ ખર્ચા અને જોગવાઈઓ :		
સામાન્ય અનામત	16,000	
કરવેરાની જોગવાઈ (ચાલુ વર્ષની)	22,000	
ઘસારો (28,000 – 16,000)	12,000	
પાઘડી માંડી વાળી (19,000 – 15,000)	4000	54,000
		79,000
બાદ : બિનકામગીરી આવકો :		—
		79,000
કાર્યશીલ મૂડીમાં ફેરફાર પહેલાંનો નફો (રોકડ પ્રવાહ)		
ઉમેરો : ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો : લેણીહૂંડી	4000	
ચાલુ દેવામાં વધારો : લેણદારો	23,000	27,000
		1,06,000
બાદ : ચાલુ મિલકતોમાં વધારો : દેવાદારો	20,000	
ચાલુ દેવામાં ઘટાડો : દેવીહૂંડી	6000	26,000
		80,000
બાદ : ગયા વર્ષનો આવકવેરો ચૂકવ્યો		23,000
કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ		57,000

ઉદાહરણ 7 : નિરવ કંપનીની નીચે આપેલ વિગતોના આધારે તેમજ બે વર્ષના આપેલાં પાકાં સરવૈયાંઓના આધારે કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો.

તા. 31-3-2016 અને તા. 31-3-2017નાં રોજનાં પાકાં સરવૈયાં

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
I ઇક્ટિવટી અને જવાબદારીઓ :		
(1) માલિકીનાં ભંડોળો :		
(a) શેરમૂડી	5,00,000	3,00,000
(b) નફા-નુકસાન ખાતું	4,50,000	3,00,000
(2) બિનચાલુ જવાબદારીઓ :		
12 %ના ડિબેન્ચર્સ	3,00,000	2,00,000
(3) ચાલુ જવાબદારીઓ :		
(a) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ	40,000	60,000
(b) વેપારી દેવાં (લેણદારો)	60,000	90,000
(c) ટૂંકા ગાળાની જોગવાઈઓ : સૂચિત રિવિઝન્ડ	50,000	30,000
કરવેરાની જોગવાઈ	50,000	40,000
કુલ	14,50,000	10,20,000
II મિલકતો :		
(1) બિનચાલુ મિલકતો :		
(a) સ્થિર મિલકતો		
(i) દૃશ્ય મિલકતો	8,00,000	4,00,000
(ii) અદૃશ્ય મિલકતો	4,50,000	3,20,000
(2) ચાલુ મિલકતો	2,00,000	3,00,000
કુલ	14,50,000	10,20,000

વધારાની માહિતી :

વચગાળાનું રિવિઝન્ડ ચૂકવ્યું ₹ 20,000.

નવા ડિબેન્ચર વર્ષના અંતે બહાર પાડેલ છે.

જવાબ :

તા. 31-3-2017નાં રોજ પૂરા થતાં વર્ષની કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

વિગત	(₹)	(₹)
નફા-નુકસાન પત્રકની આખરની બાકી	4,50,000	
બાદ : નફા-નુકસાન પત્રકની શરૂની બાકી	3,00,000	
નફા-નુકસાન પત્રકનો તફાવત		1,50,000
ઉમેરો : બિનરોકડ ખર્ચાઓ (જોગવાઈઓ)		
સૂચિત રિવિડન્ડ (ચાલુ વર્ષનું)	50,000	
કરવેરાની જોગવાઈ (ચાલુ વર્ષની)	50,000	
વચગાળાનું રિવિડન્ડ (જોગવાઈઓ)	20,000	
રિબેન્ચરનું વ્યાજ	24,000	
		1,44,000
બાદ : બિનકામગીરી આવકો		2,94,000
કાર્યશીલ મૂડીના ફેરફારો પહેલાંનો કામગીરી નફો		—
ઉમેરો : ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો	1,00,000	2,94,000
ચાલુ દેવામાં વધારો	—	1,00,000
		3,94,000
બાદ : ચાલુ મિલકતોમાં વધારો	—	
ચાલુ દેવામાં ઘટાડો : વેપારી દેવાં	30,000	30,000
		3,64,000
બાદ : કરવેરા ચૂકવ્યા		40,000
કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ		3,24,000

સમજૂતી :

- (1) વચગાળાનું રિવિડન્ડ હવાલામાં આપેલ છે. તેથી તેની જોગવાઈ કર્યા પછી તેની ચૂકવણી થાય. આ હવાલાની બે અસર થાય :
 (અ) વચગાળાનાં રિવિડન્ડની જોગવાઈ નફામાં ઉમેરાશે.
 (બ) વચગાળાનાં રિવિડન્ડ નાણાકીય પ્રવૃત્તિમાં જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવાશે.
- (2) ઈક્વિટી અને જવાબદારી બાજુનાં માલિકીનાં ભંડોળો અને બિનચાલુ જવાબદારીઓ નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓનાં અંગો છે. તેથી કામગીરીના રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં તેની અસર આવે નહિ.
- (3) ચાલુ જવાબદારીઓમાં જોગવાઈઓ સિવાયની રકમો ચાલુ દેવાં તરીકે કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહમાં દર્શાવાય છે.
- (4) ચાલુ જવાબદારીઓમાં જોગવાઈના શીર્ષક હેઠળ સૂચિત રિવિડન્ડ અને કરવેરાની જોગવાઈ જે ચાલુ વર્ષની છે તે કામગીરીના પત્રકમાં દર્શાવાય છે અને ગયા વર્ષનાં સૂચિત રિવિડન્ડની ચૂકવણી નાણાકીય પ્રવૃત્તિના શીર્ષક હેઠળ જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવાય છે. જ્યારે કરવેરાની ગયા વર્ષની જોગવાઈ ₹ 40,000 ચાલુ વર્ષે ચૂકવેલ છે.
- (5) બિનચાલુ મિલકતો રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે. જો ઘસારો કે માંડી વાળેલ રકમ હોય તો કામગીરીના પત્રકમાં ચાલુ વર્ષના નફામાં ઉમેરાય છે.
- (6) ચાલુ મિલકતો કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહના પત્રકમાં દર્શાવાય છે.

ઉદાહરણ 8 : નીચેની ચિરાગ કંપનીની વિગતોના આધારે કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો.

વિગત	(₹)
ચાલુ વર્ષનો નફો	3,20,000
કરવેરાની જોગવાઈ	30,000
સૂચિત રિવિડન્ડ	60,000
પાઘડી માંડી વાળેલ	35,000
માંડી વાળેલ ઘસારો	47,000
મિલકત વેચાણ ખોટ	43,000
ભાડું મળ્યું	45,000
રિવિડન્ડ મળ્યું	65,000
ચાલુ મિલકતોમાં વધારો	1,00,000
ચાલુ દેવામાં ઘટાડો	90,000

જવાબ :

કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

વિગત	(₹)	(₹)
ચાલુ વર્ષનો નફો		3,20,000
ઉમેરો : બિનરોકડ ખર્ચાઓ અને જોગવાઈઓ :		
કરવેરાની જોગવાઈ	30,000	
સૂચિત રિવિડન્ડ	60,000	
પાઘડી માંડી વાળી	35,000	
માંડી વાળેલ ઘસારો	47,000	
મિલકત વેચાણ ખોટ	43,000	2,15,000
		5,35,000
બાદ : બિનકામગીરી આવકો :		
ભાડું મળ્યું	45,000	
રિવિડન્ડ મળ્યું	65,000	1,10,000
કાર્યશીલ મૂડીના ફેરફારો પહેલાંનો કામગીરી નફો		4,25,000
ઉમેરો : ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો	—	
ચાલુ દેવામાં વધારો	—	—
		4,25,000
બાદ : ચાલુ મિલકતોમાં વધારો	1,00,000	
ચાલુ દેવામાં ઘટાડો	90,000	1,90,000
કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ		2,35,000

ઉદાહરણ 9 : ગૌરાંગ કંપનીની નીચેની વિગતોના આધારે કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહનું પત્રક તૈયાર કરો.

કાર્યશીલ મૂડીના ફેરફારો પહેલાંનો નફો ₹ 4,95,000; દેવાદારોમાં વધારો ₹ 75,000;

લેણીહૂડીમાં ઘટાડો ₹ 40,000; સ્ટોકમાં ઘટાડો ₹ 30,000; અગાઉથી ચૂકવેલ ખર્ચમાં વધારો ₹ 25,000;

ખર્ચા ચૂકવવાના બાકી (વધારો) ₹ 15,000; લેણદારોમાં ઘટાડો ₹ 20,000

જવાબ :

કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

વિગત	(₹)	(₹)
કાર્યશીલ મૂડીમાં ફેરફારો પહેલાંનો નફો		4,95,000
ઉમેરો : ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો :		
લેણીહૂડી	40,000	
સ્ટોક	30,000	
ચાલુ દેવાંમાં વધારો :		
ખર્ચા ચૂકવવાના બાકી	15,000	85,000
		5,80,000
બાદ : ચાલુ મિલકતોમાં વધારો :		
દેવાદારો	75,000	
અગાઉથી ચૂકવેલ ખર્ચાઓ	25,000	
ચાલુ દેવાંમાં ઘટાડો :		
લેણદારો	20,000	1,20,000
કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ		4,60,000

ઉદાહરણ 10 : નીચે આપેલ મીરાં લિમિટેડની વિગતોના આધારે કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહનું પત્રક તૈયાર કરો.

તા. 31-3-2017નાં રોજ પૂરા થતાં વર્ષનું નફા-નુકસાનનું પત્રક

વિગત	(₹)	(₹)
(I) વેચાણની ઊપજ		28,00,000
(II) અન્ય આવકો :		
ભાડાની આવક	60,000	
મિલકત વેચાણ નફો	40,000	
વ્યાજની આવક	90,000	1,90,000
(III) કુલ ઊપજ		29,90,000

વિગત	(₹)	(₹)
(IV) ખર્ચાઓ :		
(a) માલની ખરીદી	21,20,000	
(b) સ્ટોકમાં ફેરફારો (શરૂનો સ્ટોક 90,000, આખરનો સ્ટોક 1,10,000)	(20,000)	
(c) કામદારોને લગતા ખર્ચા	1,48,000	
(d) સ્થિર મિલકતોનો ઘસારો	25,000	
(e) પેટન્ટ માંડી વાળ્યા	18,000	
(f) મિલકત વેચાણ નુકસાન	16,000	
(g) ઉત્પાદનના ખર્ચા	48,000	
(h) વીમાનો ખર્ચ	6000	
(i) પગારનો ખર્ચ	90,000	
(j) વહીવટી ખર્ચા	63,000	
(k) વેચાણ-વિતરણ ખર્ચા	7000	25,21,000
(V) વેરા પહેલાંનો નફો		4,69,000

ચાલુ મિલકતો અને ચાલુ દેવાંની માહિતી :

વિગત	આખરની બાકી (31-3-2017)(₹)	શરૂની બાકી (31-3-2016)(₹)
દેવાદારો	90,000	78,000
લેણદારો	80,000	68,000
દેવીહુંડી	65,000	75,000
લેણીહુંડી	8000	10,000
સ્ટોક	1,10,000	90,000
પગાર ચૂકવવાનો બાકી	15,000	18,000
અગાઉથી ચૂકવેલ વીમો	7000	9000

જવાબ : કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

વિગત	(₹)	(₹)
વેરા પહેલાંનો નફો		4,69,000
ઉમેરો : બિનરોકડ ખર્ચાઓ અને જોગવાઈઓ :		
સ્થિર મિલકતનો ઘસારો	25,000	
પેટન્ટ માંડી વાળ્યા	18,000	
મિલકત વેચાણ નુકસાન	16,000	59,000
		5,28,000
બાદ : બિનકામગીરી આવકો :		
ભાડાની આવક	60,000	
મિલકત વેચાણ નફો	40,000	
વ્યાજની આવક	90,000	1,90,000
કાર્યશીલ મૂડીમાં ફેરફારો પહેલાંનો નફો		3,38,000

વિગત	(₹)	(₹)
ઉમેરો : ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો :		
લેણીહૂંડી	2000	
અગાઉથી ચૂકવેલ વીમો	2000	
ચાલુ દેવાંમાં વધારો :		
લેણદારો	12,000	16,000
		3,54,000
બાદ : ચાલુ મિલકતોમાં વધારો :		
દેવાદારો	12,000	
સ્ટોક	20,000	
ચાલુ દેવાંમાં ઘટાડો :		
દેવીહૂંડી	10,000	
પગાર ચૂકવવાનો બાકી	3000	45,000
કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ		3,09,000

7. રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ :

રોકાણની પ્રવૃત્તિઓના વ્યવહારો એટલે પાકા સરવૈયાની મિલકતો બાજુની વિગતોમાં ફેરફાર (ચાલુ મિલકતો સિવાય) અને તે મિલકતો સાથે સંકળાયેલ બાબતોમાં થયેલા ફેરફારો. આ અંગે વિગતવાર નીચે પ્રમાણે સમજૂતી આપવામાં આવેલ છે.

રોકાણની પ્રવૃત્તિઓના વ્યવહારો

પાકા સરવૈયાની મિલકત-લેણાંની વિગતોમાં ફેરફાર (ચાલુ મિલકતો સિવાયની)	નફા-નુકસાનનાં પત્રકોની વિગતો નફા-નુકસાનના પત્રકમાંથી રદ કરી રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાં દર્શાવાય છે, જે નીચે પ્રમાણે છે :
■ બિનચાલુ મિલકતોનું ખરીદ-વેચાણ (જમીન, મકાન, પ્લાન્ટ, યંત્રો, ફર્નિચર, પેટન્ટ, ટ્રેડમાર્કનું ખરીદ-વેચાણ) ■ બિનચાલુ રોકાણોનું ખરીદ-વેચાણ ■ ધીરેલ લોન ■ ધીરેલ લોન પરત	■ રોકાણો પર મળેલ વ્યાજ ■ રોકાણો પર મળેલ ડિવિડન્ડ ■ મિલકત ભાડે આપવાથી મળેલ ભાડું આ વ્યવહારો મહેસૂલી આવકો છે, પણ આ રકમો મિલકતોમાં રોકાણનાં કારણે ઉદ્ભવે છે. તેથી રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાં દર્શાવાય છે.

રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાં બિનચાલુ મિલકતોના ભાગ તરીકે સ્થિર દૃશ્ય મિલકતોનો સમાવેશ થાય છે. દા.ત., પ્લાન્ટ, યંત્રો, ફર્નિચર (ઘસારાપાત્ર મિલકતો)

ઘણી વખતે પ્રશ્નમાં

- ખરીદેલ મિલકતની કિંમત આપવામાં આવતી નથી.
- વેચેલ મિલકતની કિંમત આપવામાં આવતી નથી.
- ઘસારાની રકમ આપવામાં આવતી નથી.
- વેચેલ મિલકતનો નફો આપવામાં આવતો નથી.
- વેચેલ મિલકતનું નુકસાન આપવામાં આવતું નથી.

આ બધી વિગતો રોકડ પ્રવાહ પત્રક માટે અનિવાર્ય હોય છે. તેથી જે-તે મિલકતનું ખાતું તૈયાર કરીને આ વિગતો શોધવામાં આવે છે. આ બાબત ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે.

ઉદાહરણ 11 : નિરાલી કંપની લિમિટેડની નીચે આપેલ વિગતોના આધારે રોકાણની પ્રવૃત્તિનો રોકડ પ્રવાહ શોધો.

વિગત	(₹)	વિગત	(₹)
યંત્રોની શરૂઆતની બાકી	4,50,000	યંત્રો પર ગણેલ ઘસારો	50,000
યંત્રોની આખર બાકી	4,00,000	યંત્રની વેચાણકિંમત	15,000
વર્ષ દરમિયાન વેચેલ યંત્રની ચોપડેકિંમત	25,000		

જવાબ : રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ શોધવા માટે યંત્ર ખાતું નીચે પ્રમાણે બનશે :

યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
બાકી આગળ લાવ્યા	4,50,000	ઘસારા ખાતે	50,000
રોકડ ખાતે (?) (ખરીદી)	25,000	રોકડ ખાતે (વેચાણ)	15,000
		યંત્ર વેચાણ નુકસાન ખાતે	10,000
		બાકી આગળ લઈ ગયા	4,00,000
	4,75,000		4,75,000

રોકાણ પ્રવૃત્તિમાંથી રોકડપ્રવાહ દર્શાવતું પત્રક

વિગત	રકમ (₹)
યંત્રનું વેચાણ	15,000
યંત્રની ખરીદી	(25,000)
રોકાણ પ્રવૃત્તિમાંથી જાવક રોકડપ્રવાહ	(10,000)

સમજૂતી :

(1) યંત્ર મિલકત હોવાથી તેની ઉધાર બાકી હોય. તેથી શરૂઆતની બાકી ઉધાર બાજુ દર્શાવેલ છે.

(2) યંત્રનો ઘસારો : તેની આમનોંધ નીચે પ્રમાણે છે :

ઘસારા ખાતે ...ઉ 50,000

તે યંત્ર ખાતે 50,000

(3) યંત્રનું વેચાણ : ચોપડેકિંમત ₹ 25,000

વેચાણકિંમત ₹ 15,000

ખોટ ₹ 10,000

રોકડ ખાતે ...ઉ 15,000
 યંત્ર વેચાણ નુકસાન ખાતે...ઉ 10,000
 તે યંત્ર ખાતે 25,000

(4) યંત્ર ખાતું બંધ કરતાં તફાવતની રકમ ઉધાર બાજુએ આવે છે, તેથી તે ખરીદી કહેવાય.

ક્રમ	પ્રવૃત્તિ	અસર
1.	યંત્ર વેચાણ ₹ 15,000 – રોકાણની પ્રવૃત્તિ	રોકાણની પ્રવૃત્તિમાં આવક રોકડ પ્રવાહ
2.	યંત્રની ખરીદી ₹ 25,000 – રોકાણની પ્રવૃત્તિ	રોકાણની પ્રવૃત્તિમાં જાવક રોકડ પ્રવાહ
3.	ઘસારો ₹ 50,000 – કામગીરી પ્રવૃત્તિ	બિનરોકડ વ્યવહાર, કામગીરી નફામાં ઉમેરાશે
4.	યંત્ર વેચાણ નુકસાન ₹ 10,000	બિનરોકડ વ્યવહાર કામગીરી નફામાં ઉમેરાશે

ઉદાહરણ 12 : માનસી કંપની લિમિટેડની નીચેની વિગતો પરથી કામગીરી નફાને અસર કરતા વ્યવહારો અને રોકાણ પ્રવૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહ શોધો અને સમજાવો.

વિગત	(₹)	વિગત	(₹)
ફર્નિચરની શરૂઆતની બાકી	12,00,000	ફર્નિચર વેચાણ	4,00,000
ફર્નિચરની આખરની બાકી	18,00,000	વેચેલ ફર્નિચરની ચોપડેકિંમત	3,20,000
ફર્નિચર પર ઘસારો	2,00,000		

જવાબ : રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ શોધવા ફર્નિચર ખાતું બનાવીએ.

ફર્નિચર ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
બાકી આગળ લાવ્યા	12,00,000	રોકડ ખાતે (વેચાણ)	4,00,000
ફર્નિચર વેચાણ નફો	80,000	ઘસારા ખાતે	2,00,000
રોકડ ખાતે (ખરીદ) (?)	11,20,000	બાકી આગળ લઈ ગયા	18,00,000
	24,00,000		24,00,000

રોકાણ પ્રવૃત્તિમાંથી રોકડપ્રવાહ દર્શાવતું પત્રક

વિગત	રકમ (₹)
ફર્નિચરનું વેચાણ	4,00,000
ફર્નિચરની ખરીદી	(11,20,000)
રોકાણ પ્રવૃત્તિમાંથી જાવક રોકડપ્રવાહ	(7,20,000)

સમજૂતી :

(1) ફર્નિચર મિલકત છે. તેથી શરૂઆતની બાકી ઉધાર બાકી હોય છે.

(2) ફર્નિચર ઘસારો :

ઘસારા ખાતે ...ઉ 2,00,000
તે ફર્નિચર ખાતે 2,00,000

(3) ફર્નિચર વેચાણ :

ચોપડેકિંમત ₹ 3,20,000
— વેચાણકિંમત ₹ 4,00,000
નફો ₹ 80,000

(a) રોકડ ખાતે ...ઉ 4,00,000
તે ફર્નિચર ખાતે 4,00,000

(b) ફર્નિચર ખાતે ...ઉ 80,000
તે ફર્નિચર વેચાણ નફા ખાતે 80,000

(4) ફર્નિચર ખાતું બંધ કરતાં તફાવતની રકમ ઉધાર બાજુએ આવે છે તેથી તે ખરીદી કહેવાય.

ક્રમ	પ્રવૃત્તિ	અસર
1.	ફર્નિચર વેચાણ ₹ 4,00,000 — રોકાણની પ્રવૃત્તિ	રોકાણની પ્રવૃત્તિમાં આવક રોકડ પ્રવાહ
2.	ફર્નિચરની ખરીદી ₹ 11,20,000 — રોકાણની પ્રવૃત્તિ	રોકાણની પ્રવૃત્તિમાં જાવક રોકડ પ્રવાહ
3.	ઘસારો ₹ 2,00,000 — કામગીરી પ્રવૃત્તિ	બિનરોકડ વ્યવહાર, કામગીરી નફામાં ઉમેરાશે
4.	ફર્નિચર વેચાણ નફો ₹ 80,000	બિનરોકડ વ્યવહાર, કામગીરી નફામાંથી બાદ થશે

ઉદાહરણ 13 : બ્રિજમોહન લિમિટેડની નીચે આપેલ વિગતોના આધારે રોકાણની પ્રવૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહ દર્શાવો.

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
12 %ના X કંપનીના ડિબેન્ચરમાં રોકાણ	6,00,000	4,00,000
ચંત્રો	4,00,000	2,00,000
જમીન-મકાન	6,00,000	6,00,000
ફર્નિચર	1,00,000	80,000
પેટન્ટ	80,000	1,00,000
પાઘડી	60,000	90,000

વધારાની વિગતો :

- (1) ચંત્રો પર 20 % લેખે ઘસારાની જોગવાઈ કરો.
- (2) ફર્નિચર પર 10 % લેખે ઘસારાની જોગવાઈ કરો.
- (3) વર્ષની શરૂઆતનાં રોકાણોમાંથી 40 % રોકાણો ₹ 3,00,000માં વેચ્યા.
- (4) રોકાણો પર વ્યાજ મળ્યું ₹ 60,000.

જવાબ : ચંત્રો, ફર્નિચર અને રોકાણોનાં ખાતાં બનાવવાં પડશે.

યંત્ર ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
બાકી આગળ લાવ્યા	2,00,000	ઘસારા ખાતે 20 % લેખે	40,000
રોકડ ખાતે (ખરીદી)	2,40,000	બાકી આગળ લઈ ગયા	4,00,000
	4,40,000		4,40,000

ફર્નિચર ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
બાકી આગળ લાવ્યા	80,000	ઘસારા ખાતે 10 % લેખે	8000
રોકડ ખાતે (ખરીદી)	28,000	બાકી આગળ લઈ ગયા	1,00,000
	1,08,000		1,08,000

રોકાણોનું ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
બાકી આગળ લાવ્યા	4,00,000	રોકડ ખાતે	3,00,000
રોકાણ વેચાણ નફો	1,40,000	બાકી આગળ લઈ ગયા	6,00,000
રોકડ ખાતે (ખરીદી)	3,60,000		
	9,00,000		9,00,000

સમજૂતી :

(1) રોકાણોની શરૂની બાકી ₹ 4,00,000

40 %નું વેચાણ (4,00,000 × 40 %) ₹ 1,60,000

બાદ : વેચાણક્રિમત ₹ 3,00,000

રોકાણ વેચાણ નફો ₹ 1,40,000

(a) રોકડ ખાતે ...ઉ 3,00,000

તે રોકાણો ખાતે 3,00,000

(b) રોકાણો ખાતે ...ઉ 1,40,000

તે રોકાણ વેચાણ નફા ખાતે 1,40,000

રોકાણો વેચાણની રકમ ₹ 3,00,000 રોકાણ પ્રવૃત્તિમાં આવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવાશે.

યંત્ર વેચાણ નફાની રકમ કામગીરી નફામાંથી બાદ થશે.

(2) યંત્રની શરૂઆતની બાકી પર ઘસારો ગણાશે. તેથી ₹ 2,00,000નાં 20 % = ₹ 40,000; કામગીરીના નફામાં ઉમેરાશે.

યંત્ર ખાતું બંધ કરતાં ઉધાર બાજુ તફાવત ₹ 2,40,000, જે યંત્રની ખરીદ જે રોકાણની પ્રવૃત્તિ જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવાશે.

- (3) ફર્નિચરની શરૂઆતની બાકી પર ઘસારો ગણાશે. તેથી ₹ 80,000નાં 10 %, ₹ 8000; કામગીરીના નફામાં ઉમેરાશે. ફર્નિચર ખાતું બંધ કરતાં ઉધાર બાજુ તફાવત ₹ 28,000 જે ફર્નિચરની ખરીદ જે રોકાણ પ્રવૃત્તિમાં જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવાશે.
- (4) રોકાણો પર વ્યાજ એ કામગીરીના નફામાંથી બાદ થશે અને તેને રોકાણ પ્રવૃત્તિમાં આવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે.
- (5) પેટન્ટની આખરની બાકી ₹ 80,000 છે અને શરૂની બાકી ₹ 1,00,000 છે, જે ₹ 20,000નો ઘટાડો દર્શાવે છે. આ બિનરોકડ વ્યવહાર છે, જે કામગીરીના નફાના પત્રકમાં ઉમેરાશે.
- (6) પાઘડીની આખરની બાકી ₹ 60,000 છે અને શરૂની બાકી ₹ 90,000 છે, જે ₹ 30,000નો ઘટાડો દર્શાવે છે. આ બિનરોકડ વ્યવહાર છે, જે કામગીરી નફાના પત્રકમાં ઉમેરાશે.

રોકાણ પ્રવૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહનું પત્રક

વિગત	(₹)
રોકાણ વેચાણ	3,00,000
યંત્રની ખરીદ	(2,40,000)
ફર્નિચર ખરીદ	(28,000)
રોકાણો પર વ્યાજ	60,000
રોકાણોની ખરીદ	(3,60,000)
રોકાણોની પ્રવૃત્તિઓનો જાવક રોકડ પ્રવાહ	(2,68,000)

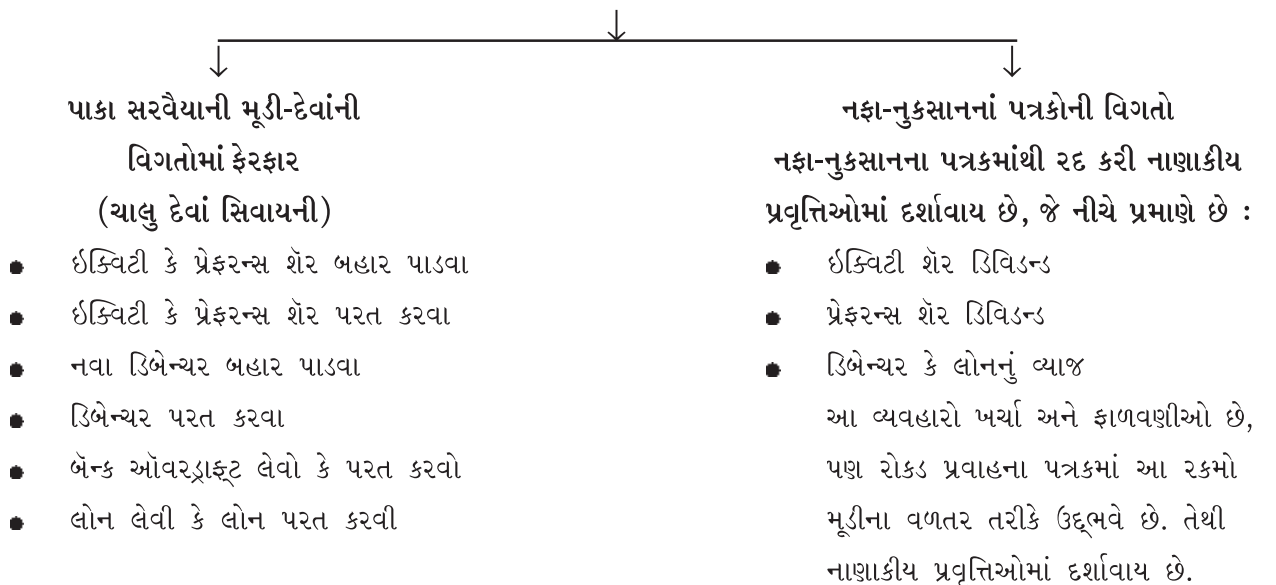
કૌંસ સિવાયની રકમ આવક રોકડ પ્રવાહ છે. કૌંસમાં દર્શાવેલ રકમ જાવક રોકડ પ્રવાહ છે.

8. નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ

નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓના વ્યવહારો એટલે પાકા સરવૈયાની મૂડી-દેવાં બાજુની વિગતો (ચાલુ દેવાં સિવાય) અને તે મૂડી-દેવાં સાથે સંકળાયેલ બાબતોમાં થયેલા ફેરફારો. આ અંગે વિગતવાર નીચે પ્રમાણે સમજૂતી આપવામાં આવેલ છે.

નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાં દર્શાવવામાં આવતી વિગતો નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવે છે :

નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓના વ્યવહારો

● વિશિષ્ટ વ્યવહારો :

- (1) નીચેના વ્યવહારો ધંધાકીય એકમની માલિકીની મૂડી અથવા ઉછીની મૂડીના કદ અથવા/અને રચનામાં ફેરફાર દર્શાવે છે. છતાં નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓના રોકડ પ્રવાહ તરીકે ધ્યાનમાં લેવામાં આવતા નથી.
 - (a) બોનસ શેરના કારણે ઇક્વિટી શેરમૂડીમાં વધારો. આ વ્યવહાર નફા અથવા અનામતનું મૂડીકરણ દર્શાવે છે. નફા અથવા અનામતનું મૂડીકરણ એટલે નફા-નુકસાન ખાતાની જમા રકમ અથવા સામાન્ય અનામતનું ઇક્વિટી શેરમૂડીમાં રૂપાંતર. આ વ્યવહારમાં ઇક્વિટીમાં વધારો રોકડ સિવાય થાય છે.
 - (b) ડિબેન્ચરનું શેરમાં રૂપાંતર. આ વ્યવહારમાં પણ રોકડ વ્યવહાર અસ્તિત્વમાં આવતો નથી. તેથી રોકડ પ્રવાહનું સર્જન થતું નથી.
- (2) (a) ઇક્વિટી શેર અથવા/અને ડિબેન્ચર પ્રીમિયમથી બહાર પાડવામાં આવે તો પ્રીમિયમની રકમ પણ નાણાકીય પ્રવૃત્તિના આવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે જ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.
 - (b) શેર કે ડિબેન્ચર બહાર પાડતી વખતે ચૂકવવામાં આવેલ બાંધધરી કમિશન પણ નાણાકીય પ્રવૃત્તિ છે તેથી તેને નાણાકીય પ્રવૃત્તિના જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.
- (3) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ અને રોકડ શાખ (કેશ કેડિટ) બંને ટૂંકા ગાળાની ઉછીની રકમ છે તેથી તેનો સમાવેશ પણ નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાં કરવો.

ઉદાહરણ 14 : હેતલ કંપની લિમિટેડના નીચેના વ્યવહારોના આધારે નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો.

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
ઇક્વિટી શેરમૂડી	18,00,000	12,00,000
પ્રેફરન્સ શેરમૂડી	8,00,000	10,00,000
ડિબેન્ચર	6,00,000	6,00,000

વધારાની વિગતો :

- (1) ડિવિડન્ડ ચૂકવ્યું : ઇક્વિટી શેરમૂડી ₹ 2,00,000, પ્રેફરન્સ શેરમૂડી ₹ 1,00,000
- (2) ડિબેન્ચર વ્યાજ ચૂકવ્યું ₹ 50,000

જવાબ :

નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહનું પત્રક

વિગત	(₹)
ઇક્વિટી શેરમૂડી (મૂડીમાં વધારો)	6,00,000
પ્રેફરન્સ શેરમૂડી પરત (મૂડીમાં ઘટાડો)	(2,00,000)
ડિબેન્ચર (ફેરફાર નથી)	—
ઇક્વિટી શેર ડિવિડન્ડ	(2,00,000)
પ્રેફરન્સ શેર ડિવિડન્ડ	(1,00,000)
ડિબેન્ચર વ્યાજ	(50,000)
નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો આવક રોકડ પ્રવાહ	50,000

● **રોકડ પ્રવાહ પત્રક તૈયાર કરવાના તબક્કાઓ :**

- (1) સૌપ્રથમ હવાલાઓ(વધારાની માહિતી)ને ધ્યાનમાં લઈને જરૂરી ખાતાંઓ તૈયાર કરો.
અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે સ્થિર મિલકતોનાં ખાતાં, ઘસારા ભંડોળ ખાતું અને કરવેરાની જોગવાઈના ખાતાનો સમાવેશ થાય છે. આ ખાતાના વ્યવહારોની અસર જ્યાં લાગુ પડતી હોય ત્યાં આપો, કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાં, રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાં અને નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાં.

(2) રોકડ પ્રવાહનું પત્રક બનાવો.

(a) આ પત્રકની શરૂઆતમાં કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહ અંગેના વ્યવહારો ધ્યાનમાં લો. બિનરોકડ ખર્ચાઓ અને જોગવાઈઓને ચાલુ વર્ષના નફામાં ઉમેરો. બિનકામગીરી આવકોને ચાલુ વર્ષના નફામાંથી બાદ કરો.

આ અસરો આપ્યા બાદ કાર્યશીલ મૂડીના ફેરફારોની અસર કામગીરીના પત્રકમાં આપવી. જેમાં ચાલુ મિલકતોનો ઘટાડો અને ચાલુ દેવાંનો વધારો નફામાં ઉમેરો. ચાલુ મિલકતોનો વધારો અને ચાલુ દેવાંનો ઘટાડો બાદ કરો. જો કરવેરાની ચૂકવણી હોય તો તે પણ નફામાંથી બાદ કરો. વધેલ રકમ કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ હોય છે.

(b) રોકાણની પ્રવૃત્તિઓનાં રોકડ પ્રવાહના વ્યવહારોની અસર આપો. જેમાં બિનચાલુ મિલકતોની ખરીદી જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે અને બિનચાલુ મિલકતોનું વેચાણ આવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવો.

(c) છેલ્લે નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓના રોકડ પ્રવાહના વ્યવહારોની અસર આપો. શેરમૂડીમાં વધારો અથવા બિનચાલુ જવાબદારીમાં વધારો આવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવો. શેરમૂડીમાં ઘટાડો કે બિનચાલુ જવાબદારીમાં ઘટાડો જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવો.

(d) ઉપર દર્શાવેલ,

- કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ
- રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ
- નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહનો સરવાળો કરતાં મળતી રકમ વર્ષ દરમિયાન પ્રાપ્ત થયેલ કે ચૂકવેલ રોકડ કે રોકડ સમકક્ષ હોય છે.

આ રકમમાં વર્ષની શરૂની રોકડ કે રોકડ સમકક્ષ ઉમેરતાં જે જવાબ આવે તે વર્ષની આખરની રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ હોય છે.

આમ, જ્યારે દાખલામાં જે છેલ્લો જવાબ વર્ષની આખરની રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ જેટલો હોય તો સામાન્ય રીતે તમામ ગણતરીઓ સાચી હોવાની શક્યતા દર્શાવે છે. રોકડ પ્રવાહના પત્રકમાં આખરની રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ એ જવાબના સાચાપણાની ખાતરી કરાવે છે.

ઉદાહરણ 15 : દાહોદ કંપની લિમિટેડનાં તા. 31-3-2016 અને તા. 31-3-2017નાં રોજનાં પાકાં સરવૈયાં નીચે પ્રમાણે આપવામાં આવ્યાં છે, તેના આધારે રોકડ પ્રવાહ પત્રક તૈયાર કરો.

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
I ઈકિવટી અને જવાબદારીઓ :		
(1) શેરહોલ્ડર્સનાં ભંડોળો :		
(a) શેરમૂડી	20,00,000	18,00,000
(b) અનામત અને વધારો	7,50,000	5,00,000
(2) બિનચાલુ જવાબદારીઓ :		
10 %ના ડિબેન્ચર	5,00,000	7,00,000
(3) ચાલુ જવાબદારીઓ	4,00,000	3,00,000
કુલ	36,50,000	33,00,000
II મિલકતો :		
(1) સ્થિર મિલકતો		
(i) દૃશ્ય મિલકતો : જમીન-મકાન	22,00,000	20,00,000
(ii) અદૃશ્ય મિલકતો : પેટન્ટ	6,00,000	6,00,000
(2) ચાલુ મિલકતો : (રોકડ સિવાય)	7,00,000	6,00,000
રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ	1,50,000	1,00,000
કુલ	36,50,000	33,00,000

નોંધ : ડિબેન્ચર વર્ષની શરૂઆતમાં પરત કરેલ છે.

જવાબ : સમજૂતી :

ક્રમ	વ્યવહાર	અસર
1.	ઈક્વિટી શેરમૂડીમાં વધારો ₹ 2,00,000 (₹ 20,00,000 – ₹ 18,00,000)	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ છે. આવક રોકડ પ્રવાહમાં દર્શાવાશે.
2.	ચાલુ વર્ષનો નફો ₹ 2,50,000 (₹ 7,50,000 – ₹ 5,00,000)	કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ માટે ધ્યાનમાં લેવાશે.
3.	10 %ના ડિબેન્ચરમાં ઘટાડો ₹ 2,00,000 (₹ 5,00,000 – ₹ 7,00,000)	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ છે. જાવક રોકડ પ્રવાહમાં દર્શાવાશે.
4.	ચાલુ જવાબદારીઓમાં વધારો ₹ 1,00,000 (₹ 4,00,000 – ₹ 3,00,000)	કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાં ઉમેરાશે.
5.	સ્થિર મિલકતોમાં(જમીન-મકાન)માં વધારો ₹ 2,00,000 (₹ 22,00,000 – ₹ 20,00,000)	રોકાણની પ્રવૃત્તિ છે. જાવક રોકડ પ્રવાહમાં દર્શાવાશે.
6.	સ્થિર મિલકતો(પેટન્ટ)માં કોઈ વધારો/ઘટાડો નથી.	કોઈ અસર થશે નહિ.
7.	ચાલુ મિલકતોમાં વધારો ₹ 1,00,000 (₹ 7,00,000 – ₹ 6,00,000)	કામગીરીની પ્રવૃત્તિમાંથી બાદ થશે.

જવાબ : તા. 31-3-2017ના રોજનું દાહોદ કંપની લિમિટેડનું રોકડ પ્રવાહ પત્રક

વિગત	(₹)	(₹)
(A) કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ		
નફા-નુકસાનની આખર બાકી (અનામતો અને વધારો)	7,50,000	
બાદ : નફા-નુકસાનની શરૂની બાકી (અનામતો અને વધારો)	5,00,000	
ચાલુ વર્ષનો નફો		2,50,000
ઉમેરો : બિનરોકડ ખર્ચાઓ, જોગવાઈઓ, નાણાકીય ખર્ચાઓ		—
ડિબેન્ચરનું વ્યાજ		50,000
બાદ : બિનકામગીરી આવકો		—
કાર્યશીલ મૂડીમાં ફેરફાર પહેલાંનો કામગીરી નફો		3,00,000
ઉમેરો : ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો		—
ચાલુ દેવામાં વધારો	1,00,000	1,00,000
		4,00,000
બાદ : ચાલુ મિલકતોમાં વધારો	1,00,000	1,00,000
ચાલુ દેવામાં ઘટાડો		3,00,000
(A)		
(B) રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ :		
જમીન-મકાનની ખરીદ	(2,00,000)	(2,00,000)
		1,00,000

વિગત	(₹)	(₹)
(C) નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ :		
શેરમૂડીમાં વધારો	2,00,000	
ડિબેન્ચરનું વ્યાજ	(50,000)	
10 % ડિબેન્ચર પરત	(2,00,000)	(50,000)
(D) રોકડ અને રોકડ સમકક્ષમાં ચોખ્ખો વધારો (A + B + C)		50,000
ઉમેરો : રોકડ અને રોકડ સમકક્ષની શરૂની બાકી		1,00,000
(E) રોકડ અને રોકડ સમકક્ષની આખરની બાકી		1,50,000

ખાસનોંધ : વિદ્યાર્થીઓને રોકડ પ્રવાહનાં સમગ્રલક્ષી અભ્યાસ અંગે સમજૂતી મળે તે માટે ઉદાહરણ 16 આપવામાં આવેલ છે, જેમાં ત્રણેય પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ કરેલ છે. આ પ્રકારનાં પ્રશ્નો પરીક્ષામાં અપેક્ષિત નથી.

ઉદાહરણ 16 : સોમનાથ લિમિટેડ કંપનીની નીચેની વિગતોના આધારે તા. 31-3-2017ના રોજનું રોકડ પ્રવાહ પત્રક બનાવો.

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
I ઇક્વિટી અને જવાબદારીઓ :		
(1) શેરહોલ્ડર્સનાં ભંડોળો :		
(a) શેરમૂડી : ઇક્વિટી શેરમૂડી	18,00,000	16,00,000
પ્રેફરન્સ શેરમૂડી	2,00,000	—
(b) અનામતો અને વધારો : સામાન્ય અનામત	1,00,000	80,000
નફા-નુકસાન ખાતું	48,000	40,000
(2) બિનચાલુ જવાબદારીઓ :		
14 %ના ડિબેન્ચર	2,60,000	2,40,000
(3) ચાલુ જવાબદારીઓ :		
બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ	2,72,000	5,00,000
વેપારી દેવાં	4,40,000	4,80,000
ટૂંકા ગાળાની જોગવાઈઓ :		
કરવેરા જોગવાઈ	1,68,000	1,20,000
સૂચિત રિવિઝન્ડ	2,32,000	2,00,000
કુલ	35,20,000	32,60,000
II મિલકતો :		
(1) બિનચાલુ મિલકતો :		
સ્થિર મિલકતો દૃશ્ય	16,00,000	16,40,000
બાદ : ઘસારો - ભંડોળ ખાતું	6,00,000	4,40,000
	10,00,000	12,00,000
(2) ચાલુ મિલકતો :		
વેપારી લેણાં	9,60,000	8,00,000
સ્ટોક	14,00,000	12,00,000
રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ	1,60,000	60,000
કુલ	35,20,000	32,60,000

વધારાની માહિતી :

- (1) ડિબેન્ચર પર ચૂકવેલ વ્યાજ ₹ 36,000
- (2) કરવેરા ચૂકવ્યા ₹ 1,68,000

જવાબ : સમજૂતી :

ક્રમ	વ્યવહાર	અસર
1.	ઈક્વિટી શેરમૂડીમાં વધારો ₹ 2,00,000 (₹ 18,00,000 – ₹ 16,00,000)	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ છે. આવક રોકડ પ્રવાહમાં દર્શાવાશે.
2.	પ્રેફરન્સ શેરમૂડીમાં વધારો ₹ 2,00,000 (₹ 2,00,000 – ₹ શૂન્ય)	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ છે. આવક રોકડ પ્રવાહમાં દર્શાવાશે.
3.	સામાન્ય અનામતમાં વધારો ₹ 20,000 (₹ 1,00,000 – ₹ 80,000)	કામગીરીના પત્રકમાં જોગવાઈ હેઠળ નફામાં ઉમેરાશે.
4.	નફા-નુકસાન ખાતું ચાલુ વર્ષનો નફો ₹ 8000 (₹ 48,000 – ₹ 40,000)	કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ માટે ધ્યાનમાં લેવાય છે.
5.	14 %ના ડિબેન્ચરમાં વધારો ₹ 20,000 (₹ 2,60,000 – ₹ 2,40,000)	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ છે. આવક રોકડ પ્રવાહમાં દર્શાવાશે.
6.	ચાલુ જવાબદારીઓ : – બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ ઘટાડો ₹ 2,28,000 (₹ 2,72,000 – ₹ 5,00,000) – વેપારી દેવામાં ઘટાડો ₹ 40,000 (₹ 4,40,000 – ₹ 4,80,000) – કરવેરાની જોગવાઈ – સૂચિત રિવિઝન્ડ	નાણાકીય પ્રવૃત્તિ છે. જાવક રોકડ પ્રવાહમાં દર્શાવાશે. કામગીરી રોકડ પ્રવાહમાંથી બાદ થશે. હવાલામાં ચૂકવણી પણ દર્શાવેલ છે, તેથી તેનું ખાતું બનાવવામાં આવશે. ખાતાના આધારે અસરો દર્શાવાશે. ગયા વર્ષનું સૂચિત રિવિઝન્ડ નાણાકીય પ્રવૃત્તિમાં જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવાશે. ચાલુ વર્ષનું સૂચિત રિવિઝન્ડ કામગીરીપત્રકમાં જોગવાઈઓ હેઠળ નફામાં ઉમેરાશે.
7.	સ્થિર મિલકતો (દૃશ્ય) અને ઘસારો	સ્થિર મિલકતો અને ઘસારાનાં ખાતાં બનાવવામાં આવશે. ખાતાના આધારે અસરો દર્શાવાશે.
8.	ચાલુ મિલકતો : – વેપારી લેણાંમાં વધારો ₹ 1,60,000 (₹ 9,60,000 – ₹ 8,00,000) – સ્ટોકમાં વધારો ₹ 2,00,000 (₹ 16,00,000 – ₹ 14,00,000)	કામગીરી રોકડ પ્રવાહમાંથી બાદ થશે. કામગીરી રોકડ પ્રવાહમાંથી બાદ થશે.
9.	ડિબેન્ચર વ્યાજ ચૂકવ્યું ₹ 36,000	ડિબેન્ચર વ્યાજ કામગીરીના પત્રકમાં ઉમેરાશે અને નાણાકીય પ્રવૃત્તિમાં જાવક રોકડ પ્રવાહ તરીકે દર્શાવાશે.

કરવેરાની જોગવાઈનું ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
રોકડ ખાતે (ચૂકવણી) (કામગીરી પ્રવૃત્તિમાંથી બાદ)	1,68,000	બાકી આગળ લાવ્યા	1,20,000
બાકી આગળ લઈ ગયા	1,68,000	નફા-નુકસાન ખાતે (જોગવાઈ)	2,16,000
	3,36,000	કામગીરીના પત્રકમાં ઉમેરાશે	3,36,000

સ્થિર મિલકતોનું ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
બાકી આગળ લાવ્યા	16,40,000	રોકડ ખાતે (વેચાણ) (રોકાણની પ્રવૃત્તિમાંથી આવક રોકડ પ્રવાહ)	40,000
		બાકી આગળ લઈ ગયા	16,00,000
	16,40,000		16,40,000

ઘસારા ભંડોળનું ખાતું

ઉધાર

જમા

વિગત	રકમ (₹)	વિગત	રકમ (₹)
બાકી આગળ લઈ ગયા	6,00,000	બાકી આગળ લાવ્યા	4,40,000
		નફા-નુકસાન ખાતે	1,60,000
	6,00,000		6,00,000

— કરવેરાની જોગવાઈ અને ઘસારા ભંડોળની બાકી જમા બાકી હોય છે.

કરવેરા :

(1) કરવેરા જોગવાઈ ખાતે ...ઉ	1,68,000	
તે રોકડ ખાતે		1,68,000
(2) નફા-નુકસાન ખાતે ...ઉ	2,16,000	
તે કરવેરાની જોગવાઈ ખાતે		2,16,000

ઘસારો અને સ્થિર મિલકતો :

(1) નફા-નુકસાન ખાતે ...ઉ	1,60,000	
તે ઘસારા ભંડોળ ખાતે		1,60,000
(2) સ્થિર મિલકતો ખાતે ...ઉ	1,20,000	
તે રોકડ ખાતે		1,20,000

નોંધ : આમનોંધો વિદ્યાર્થીની સમજૂતી માટે આપેલ છે. પરીક્ષામાં અપેક્ષિત નથી.

સોમનાથ લિમિટેડનું તા. 31-3-2017ના રોજનું રોકડ પ્રવાહ પત્રક

વિગત	(₹)	(₹)
(A) કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ :		
નફા-નુકસાન ખાતાની આખરની બાકી	48,000	
બાદ : નફા-નુકસાન ખાતાની શરૂની બાકી	40,000	
ચાલુ વર્ષનો નફો		8000
ઉમેરો : બિનરોકડ ખર્ચાઓ (જોગવાઈઓ)		
કરવેરાની જોગવાઈ	2,16,000	
ઘસારા ખાતે	1,60,000	
સામાન્ય અનામત ખાતે	20,000	
સૂચિત ડિવિડન્ડ	2,32,000	
ડિબેન્ચર વ્યાજ	36,000	6,64,000
		6,72,000
	—	—
બાદ : બિનકામગીરી આવકો		6,72,000
કાર્યશીલ મૂડીમાં ફેરફાર પહેલાંનો નફો		—
ઉમેરો : ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો		—
ચાલુ દેવાંમાં વધારો		—
		6,72,000
બાદ : ચાલુ મિલકતોમાં વધારો :		
વેપારી લેણાંમાં વધારો	1,60,000	
સ્ટોકમાં વધારો	2,00,000	
ચાલુ દેવાંમાં ઘટાડો :		
વેપારી દેવાં	40,000	4,00,000
		2,72,000
બાદ : કરવેરા ચૂકવ્યા		1,68,000
		1,04,000
(B) રોકાણની પ્રવૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ :		
સ્થિર મિલકતોનું વેચાણ	40,000	40,000
(C) નાણાકીય પ્રવૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવતો રોકડ પ્રવાહ :		1,44,000
ઈક્વિટી શેરમૂડીમાં વધારો	2,00,000	
પ્રેફરન્સ શેરમૂડીમાં વધારો	2,00,000	
14 %ના ડિબેન્ચર બહાર પાડ્યા	20,000	
બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ (પરત)	(2,28,000)	
સૂચિત ડિવિડન્ડ	(2,00,000)	
ડિબેન્ચર વ્યાજ ચૂકવ્યું	(36,000)	(44,000)
(D) રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ		1,00,000
ઉમેરો : રોકડ અને રોકડ સમકક્ષની શરૂની બાકી		60,000
રોકડ અને રોકડ સમકક્ષની આખરની બાકી		1,60,000

1. દરેક પ્રશ્ન માટે યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરો :

- (1) રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં કેટલી પ્રવૃત્તિઓ હોય છે ?
 (અ) પાંચ (બ) ચાર
 (ક) ત્રણ (ડ) બે
- (2) રોકડ સમકક્ષની
 (અ) ઉચ્ચ પ્રવાહીતા હોય છે. (બ) ઉચ્ચ સધ્ધરતા હોય છે.
 (ક) ઉચ્ચ નફાકારકતા હોય છે. (ડ) ઉપરના બધા
- (3) ચાલુ મિલકતોમાં ઘટાડો અને ચાલુ દેવાંમાં વધારો
 (અ) અનુક્રમે આવક રોકડ પ્રવાહ અને જાવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.
 (બ) અનુક્રમે જાવક રોકડ પ્રવાહ અને આવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.
 (ક) બંને આવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.
 (ડ) બંને જાવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.
- (4) ચાલુ મિલકતોમાં વધારો અને ચાલુ દેવાંમાં ઘટાડો
 (અ) બંને જાવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.
 (બ) બંને આવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.
 (ક) અનુક્રમે જાવક રોકડ પ્રવાહ અને આવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.
 (ડ) અનુક્રમે આવક રોકડ પ્રવાહ અને જાવક રોકડ પ્રવાહ દર્શાવે છે.
- (5) દેવાદારો અને લેણીહૂંડીની ઉઘરાણી
 (અ) કામગીરીનો આવક રોકડ પ્રવાહ છે.
 (બ) કામગીરીનો જાવક રોકડ પ્રવાહ છે.
 (ક) નાણાકીય પ્રવૃત્તિનો આવક રોકડ પ્રવાહ છે.
 (ડ) રોકાણની પ્રવૃત્તિનો આવક રોકડ પ્રવાહ છે.
- (6) નીચેનામાંથી કયો વ્યવહાર હંમેશા કામગીરી પ્રવૃત્તિનો વ્યવહાર બને છે.
 (અ) લોનનું ચૂકવેલ વ્યાજ (બ) મળેલ ડિવિડન્ડ
 (ક) ચૂકવેલ ડિવિડન્ડ (ડ) પગારનો ખર્ચ
- (7) રોકાણો પર મળેલ ડિવિડન્ડ કે વ્યાજની રકમ
 (અ) કામગીરીની પ્રવૃત્તિમાં રોકડ પ્રવાહમાં ઉમેરાય છે.
 (બ) નાણાકીય પ્રવૃત્તિમાં રોકડ પ્રવાહમાંથી બાદ થાય છે.
 (ક) રોકાણની પ્રવૃત્તિમાં રોકડ પ્રવાહમાં ઉમેરાય છે.
 (ડ) રોકાણની પ્રવૃત્તિમાં રોકડ પ્રવાહમાંથી બાદ થાય છે.
- (8) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ
 (અ) ચાલુ જવાબદારી છે પણ નાણાકીય પ્રવૃત્તિ ગણાય છે.
 (બ) ચાલુ જવાબદારી છે કામગીરી પ્રવૃત્તિ ગણાય છે.
 (ક) ચાલુ જવાબદારી છે પણ રોકાણની પ્રવૃત્તિ ગણાય છે.
 (ડ) રોકડ પ્રવાહ પત્રકની પ્રવૃત્તિ નથી.
- (9) મળેલ ભાડું
 (અ) કામગીરીની પ્રવૃત્તિમાં ઉમેરાય છે અને નાણાકીય પ્રવૃત્તિમાંથી બાદ થાય છે.
 (બ) કામગીરીની પ્રવૃત્તિમાં ઉમેરાય છે અને નાણાકીય પ્રવૃત્તિમાં ઉમેરાય છે.
 (ક) કામગીરીની પ્રવૃત્તિમાં ઉમેરાય છે અને રોકાણની પ્રવૃત્તિમાં ઉમેરાય છે.
 (ડ) કામગીરીની પ્રવૃત્તિમાંથી બાદ થાય છે અને રોકાણની પ્રવૃત્તિમાં ઉમેરાય છે.

- (10) ગયા વર્ષની સરખામણીમાં ચાલુ વર્ષે પાઘડીની રકમ ઘટે, તો
 (અ) પાઘડીનું વેચાણ કહેવાય (બ) પાઘડીની ખરીદી કહેવાય
 (ક) પાઘડી માંડી વાળી કહેવાય (ડ) ઉપરના બધા
- (11) રોકડ બેન્કમાં ભરીએ તે
 (અ) કામગીરીની પ્રવૃત્તિનો જાવક રોકડ પ્રવાહ છે.
 (બ) નાણાકીય પ્રવૃત્તિનો જાવક રોકડ પ્રવાહ છે.
 (ક) રોકાણની પ્રવૃત્તિનો જાવક રોકડ પ્રવાહ છે.
 (ડ) રોકડ પ્રવાહ નથી.
- (12) નીચેનામાંથી કોનો નાણાકીય ખર્ચમાં સમાવેશ થાય છે ?
 (અ) કારખાનાના ખર્ચા (બ) વહીવટી ખર્ચા
 (ક) વેચાણના ખર્ચા (ડ) વ્યાજનો ખર્ચ
- (13) વચગાળાનું ડિવિડન્ડ ચૂકવાય, ત્યારે
 (અ) કામગીરીના પત્રકમાંથી બાદ થાય અને નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાં ઉમેરાય.
 (બ) કામગીરીના પત્રકમાંથી બાદ થાય અને રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાં ઉમેરાય.
 (ક) કામગીરીના પત્રકમાં ઉમેરાય અને નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી બાદ થાય.
 (ડ) ઉપરના એકેય નહિ.

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ આપો :

- (1) રોકડ પ્રવાહ એટલે શું ?
- (2) રોકડ અને રોકડ સમકક્ષ એટલે શું ?
- (3) રોકડ પ્રવાહ પત્રક એટલે શું ?
- (4) કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ એટલે શું ?
- (5) રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ એટલે શું ?
- (6) નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ એટલે શું ?
- (7) કયા વ્યવહારો હંમેશાં કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓ હોય છે ?
- (8) કયા વ્યવહારો હંમેશાં રોકાણની પ્રવૃત્તિઓ હોય છે ?
- (9) કયા વ્યવહારો હંમેશાં નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ હોય છે ?
- (10) એક જ વ્યવહારમાંથી બે પ્રવૃત્તિઓ ઉદ્ભવતી હોય તેવા કોઈ એક વ્યવહારનું ઉદાહરણ આપો.
- (11) ‘રોકડ વ્યવહાર છે પણ રોકડ પ્રવાહ નથી’ તેનું ઉદાહરણ આપો.
- (12) સ્વનિર્મિત મિલકતો ક્યાં નોંધવામાં આવે છે ?
- (13) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટમાં વધારો/ઘટાડો કઈ પ્રવૃત્તિમાં નોંધાય છે ?
- (14) ચૂકવેલ બાંધધરી કમિશન કઈ પ્રવૃત્તિમાં ધ્યાનમાં લેવાય છે ?
- (15) આવકવેરાની ચૂકવણી અને આવકવેરા રિફંડ કઈ પ્રવૃત્તિ ગણાય છે ? કેમ ?
- (16) કોઈ પણ બે કામગીરી આવકનાં ઉદાહરણ આપો.
- (17) સામાન્ય અનામતનો વધારો ક્યાં નોંધાય છે ?
- (18) નીચેના વ્યવહારોથી રોકડ પ્રવાહ વધશે કે ઘટશે તે જણાવો :
 (i) ચાલુ મિલકતો વધે (ii) ચાલુ મિલકતો ઘટે
 (iii) ચાલુ દેવાં વધે (iv) ચાલુ દેવાં ઘટે
- (19) મળેલ ડિવિડન્ડ અને વ્યાજ કઈ પ્રવૃત્તિમાં નોંધાય છે ?
- (20) ચૂકવેલ વ્યાજ અને ડિવિડન્ડ કઈ પ્રવૃત્તિમાં નોંધાય છે ?

3. નીચેના પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ આપો :

- (1) નીચેની કંપનીઓની કામગીરી પ્રવૃત્તિઓ જણાવો :
 (i) વેપાર કરતી કંપનીઓ (ii) વીમા કંપનીઓ (iii) બેન્ક

- (2) બિનનાણાકીય કંપનીઓ અને નાણાકીય કંપનીઓ માટે કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહના વ્યવહારો સમજાવો.
- (3) નીચે આપેલા વ્યવહારોમાંથી કામગીરીની પ્રવૃત્તિઓના વ્યવહારો ઓળખો :
(i) મજૂરીના ચૂકવ્યા	(vii) ઓફિસના ખર્ચા ચૂકવ્યા
(ii) મકાન ખરીદ્યું	(viii) વેચાણ-વિતરણ ખર્ચા ચૂકવ્યા
(iii) ફર્નિચર વેચાણ	(ix) ખરીદમાલ ગાડાભાડું
(iv) લેણદારોને ચૂકવ્યા	(x) વેચાણમાલ ગાડાભાડું
(v) ડિવિડન્ડ ચૂકવ્યું	(xi) રોયલ્ટી ચૂકવી
(vi) ભાડું ચૂકવ્યું	(xii) આવકવેરો ચૂકવ્યો
4. રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહના વ્યવહારો સમજાવો.
5. નીચે આપેલા વ્યવહારોમાંથી રોકાણની પ્રવૃત્તિઓના વ્યવહારો ઓળખો :
(i) પગારના ચૂકવ્યા	(vii) ફર્નિચર વેચ્યું
(ii) ભાડું ચૂકવ્યું	(viii) દેવાદારો પાસેથી ઉધરાણી
(iii) રોકાણો ખરીદ્યાં	(ix) લેણદારોને ચૂકવ્યા
(iv) જમીન વેચી	(x) ઇક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા
(v) મકાન ખરીદ્યું	(xi) ડિબેન્ચર પરત કર્યા
(vi) રોકાણો પર વ્યાજ મળ્યું	(xii) રોકાણો પર ડિવિડન્ડ મળ્યું
6. નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહના વ્યવહારો સમજાવો.
7. નીચે આપેલા વ્યવહારોમાંથી નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓના વ્યવહારો ઓળખો :
(i) ચંત્ર વેચાણ	(vii) રોકાણોની ખરીદી
(ii) પ્રેફરન્સ શેરમૂડી પરત કરી	(viii) નવા ઇક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા
(iii) ડિવિડન્ડ ચૂકવ્યું	(ix) વચગાળાનું ડિવિડન્ડ ચૂકવ્યું
(iv) વ્યાજ ચૂકવ્યું	(x) વ્યાજ મળ્યું
(v) ડિવિડન્ડ મળ્યું	(xi) બેન્ક લોન લીધી
(vi) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ લીધો	(xii) કમિશન મળ્યું
8. બિનરોકડ વ્યવહારો એટલે શું ? બે ઉદાહરણો આપો.
9. બિનકામગીરી આવકો એટલે શું ? બે ઉદાહરણો આપો.
10. રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં વચગાળાના ડિવિડન્ડની અસર ક્યાં આપવામાં આવે છે ?
11. રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં કરવેરાની જોગવાઈ અને કરવેરાની ચૂકવણી અંગે અસર ક્યાં આપવામાં આવે છે ?
12. રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં બોનસ શેરની અસર સમજાવો.
13. ડિબેન્ચરનું શેરમાં રૂપાંતર કરવામાં આવે ત્યારે તેની રોકડ પ્રવાહ પત્રકમાં અસર ક્યાં આપવામાં આવે છે ?
14. શેર બાંધધરી કમિશનની ચૂકવણી કઈ પ્રવૃત્તિ ગણાય છે ? કેમ ?
15. નીચે આપેલા વ્યવહારોના આધારે કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો :

વિગત	(₹)
આવકવેરા પહેલાંનો નફો	99,000
આવકવેરાની જોગવાઈ	29,000
સૂચિત ડિવિડન્ડ	39,000
ઘસારો	22,000
ડિવિડન્ડ મળ્યું	21,000
વ્યાજ મળ્યું	20,000
વ્યાજ ચૂકવ્યું	28,000
પાઘડી માંડી વાળી	15,000
મિલકત વેચાણ નફો	12,000

16. નીચે આપેલા વિગતોના આધારે કામગીરી પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો :

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
નફા-નુકસાન ખાતું	45,000	30,000
ઘસારો	90,000	70,000
પાઘડી	40,000	55,000
સ્ટોક	60,000	45,000
દેવાદારો	50,000	90,000
લેણદારો	40,000	60,000
દેવીહૂંડીઓ	70,000	20,000
અગાઉથી ચૂકવેલ ખર્ચાઓ	10,000	15,000

વધારાની માહિતી :

- (i) રિવિડન્ડ મળ્યું ₹ 2000
- (ii) વ્યાજ ચૂકવ્યું ₹ 3000
- (iii) ભાડું મળ્યું ₹ 10,000

17. નીચે આપેલા વ્યવહારોના આધારે કામગીરીમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો :

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
નફા-નુકસાન ખાતું	60,000	25,000
સામાન્ય અનામત	45,000	35,000
કરવેરાની જોગવાઈ	38,000	48,000
ઘસારા ભંડોળ	42,000	32,000
પાઘડી	27,000	38,000
દેવાદારો	49,000	39,000
લેણદારો	39,000	29,000
ખર્ચા ચૂકવવાના બાકી	12,000	17,000
અગાઉથી ચૂકવેલ ખર્ચાઓ	14,000	10,000

વધારાની માહિતી :

- (i) મિલકત વેચાણનો નફો ₹ 15,000
- (ii) ફર્નિચર વેચાણ નુકસાન ₹ 8000
- (iii) ભાડાની આવક ₹ 48,000
- (iv) રિબેન્ચર પર વ્યાજ ચૂકવ્યું ₹ 32,000
- (v) રિવિડન્ડની ચૂકવણી ₹ 10,000

18. નીચે આપવામાં આવેલ માહિતીના આધારે રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો :

વિગત	(₹)
બિનચાલુ રોકાણોનું વેચાણ	88,000
જમીનની ખરીદી	1,48,000
યંત્રની ખરીદી	98,000
ફર્નિચર વેચાણ	45,000
રોકાણો પર રિવિડન્ડ મળ્યું	40,000
પાઘડીના ચૂકવ્યા	32,000
શેર બહાર પાડ્યા	1,20,000
રિબેન્ચર પરત કર્યા	45,000
લોન લીધી	28,000

19. નીચે આપેલી વિગતોના આધારે રોકાણની પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો :

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
પ્લાન્ટ અને યંત્રો	9,20,000	7,20,000
પ્લાન્ટ અને યંત્રોનું ઘસારા ભંડોળ	1,50,000	1,20,000
પાઘડી	90,000	95,000
પેટન્ટ	70,000	1,30,000
10 %નાં રોકાણો	95,000	2,70,000
સામાન્ય અનામત	45,000	30,000
નફા-નુકસાન ખાતું	60,000	40,000
ઈક્વિટી શેરમૂડી	6,00,000	4,50,000
બેન્ક લોન	1,00,000	1,50,000
ચાલુ જવાબદારીઓ	90,000	60,000
રોકાણો પર મળેલ વ્યાજ ₹ 18,000		
વર્ષ દરમિયાન અમુક પેટન્ટનું વેચાણ કર્યું છે.		

20. નીચે આપવામાં આવેલ માહિતીના આધારે નાણાકીય પ્રવૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો :

વિગત	(₹)
જમીન ખરીદી	1,88,000
ઈક્વિટી શેર બહાર પાડ્યા	1,45,000
પ્રેફરન્સ શેર પરત કર્યા	60,000
ડિબેન્યર પરત કર્યા	70,000
બેન્ક લોન લીધી	90,000
ડિબેન્યર વ્યાજ ચૂકવ્યું	6000
ડિવિડન્ડ ચૂકવ્યું	8000
ડિવિડન્ડ-વ્યાજ મળ્યું	9000
ફર્નિચર વેચાણ	32,000
યંત્ર ખરીદી	68,000
રોકાણો પર વ્યાજ મળ્યું	13,000
પેટન્ટના ચૂકવ્યા	19,000

21. નીચે આપેલ માહિતીના આધારે નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ભવતા રોકડ પ્રવાહની ગણતરી કરો :

વિગત	31-3-2017 (₹)	31-3-2016 (₹)
10 %ના ડિબેન્યર	2,45,000	1,95,000
ઈક્વિટી શેરમૂડી	3,45,000	2,50,000
12 %ના ડિબેન્યર	1,00,000	1,50,000
પ્રેફરન્સ શેરમૂડી	80,000	1,00,000
બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ	45,000	68,000

વધારાની માહિતી :

- (1) ડિબેન્યર વ્યાજના ચૂકવ્યા ₹ 12,000
- (2) ઈક્વિટી શેર ડિવિડન્ડ અને પ્રેફરન્સ શેર ડિવિડન્ડના ચૂકવ્યા ₹ 22,000
- (3) બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટનું વ્યાજ ચૂકવ્યું ₹ 4000

